

R. MUZIL

KOS



»REČ I MISAO«

ROBERT MUZIL

KOS

I

DRUGE PRIČE

IZDAVAČKA RADNA ORGANIZACIJA „RAD”
BEOGRAD, 1986.

REČ I MISAO
NOVA SERIJA

395

Prevod i pogovor
MILORAD SOFRONIJEVIĆ
Urednici
BRANISLAV MILOŠEVIĆ
DRAGAN LAKIĆEVIĆ

Sadržaj

KOS

PRIPOVETKE

MALO ŽIVOTNO PUTOVANJE

BAJKA O KROJAČU

I

II

III

IV

V

LIST IZ DNEVNIKA

OLUJNA PLIMA NA ZILTU

ŽEDNI

PRENOĆIŠTE U PREDGRADU

PROVALA TRENUTKA

PRIČE KOJE TO NISU

DŽIN SUDAS

ČOVEK BEZ KARAKTERA

JEDNA PRIČA IZ TRI VEKA

PRIČA ZA DECU

SLIKE

ISTANČANOST SLUHA

MIŠ

LEPAK ZA MUVE

POKLOPCI SARKOFAGA

MOŽE LI KONJ DA SE SMEJE?

OTRGNUT IZ SNA

INFLACIJA

OSTRVO MAJMUNA

OVCE IZ DRUGOG UGLA

SVESTRANI INTELEKTUALAC I IZUZETNI PRIPOVEDAČ

KOS

Dvojica muškaraca koje moram da pomenem – da bih ispričao tri male priče, za koje je važno ko ih od njih priča – bili su drugovi iz mladosti; nazovimo ih Ajedan i Adva. U suštini, drugarstvo iz mladosti je utoliko neobičnije ukoliko je čovek stariji. Tokom godina čovek se menja od glave do pete, i telom i duhom, ali taj odnos na čudnovat način ostaje uvek isti i tako malo je podložan promenama, kao i odnos koji se neguje prema svakom od svekolike te gospode koju redom oslovljavamo sa ja. Nije čak važno da li čovek tako oseća i kao mali plavokosi dečak, krupne glave, koga nalazimo na starim fotografijama; jedan takav mali nestašni i sebični ego, zapravo, nikad i ne može da se voli. Isto tako je i sa najboljim prijateljima: niti se slažemo, niti smo zadovoljni s njima, prema mnogima od njih ne osećamo čak ni neku posebnu naklonost. A to su, ipak, u izvesnom smislu najdublja i najčvršća prijateljstva i, bez obzira na sve, uvek sadrže taj neobjašnjivi element.

Mladost koja je povezivala dvojicu prijatelja, koje smo nazvali Ajedan i Adva, bila je sve drugo samo ne religiozna. Doduše, obojica su bili vaspitavani u internatu koji se dičio laskavom reputacijom da se u njemu religioznim načelima uvek posvećivala dužna pažnja; njegovi pitomci, međutim, tome očigledno niste pridavali nikakav značaj. Internat je, na primer, imao lepu, pravu, veliku crkvu sa kamenim tornjem, određenu samo za školske potrebe. Ali, dok je u njoj većina pitomaca prema svetom običaju crkve napred u klupama čas klečala, čas pobožno stajala, pojedinci su u grupicama mogli uvek nesmetano pozadi kod ispovedaonica da igraju karte, na stepeništu koje vodi prema orguljama da puše ili da se razmile po tornju u kome je ispod šiljate tavanice visio, kao kakav tanjir za sveće, kameni balkon na čijoj ogradi su na vrtoglavoj visini oni najsmeliji izvodili takve vratolomije koje bi mogle stati glave čak i dečake manje opterećene grehom.

Jedan od tih božjih izazova sastojao se u tome da dečak na ogradi balkona laganim naprezanjem mišića napravi stoj na rukama pri čemu bi se onako uspravljen, s pogledom nadole, neko vreme njihao nad ponorom. Svako ko je ovu akrobaciju mogao da izvede na ravnom tlu zna koliko je samopouzdanja, odvažnosti i sreće

potrebno da se tako nešto izvede na kamenom pojasu širine jedne stope, i to na visini tornja. Treba još reći da se mnogi dečaci, takođe neobuzdanog duha i vrlo spretni, nisu usuđivali na ovo, mada su na ravnom tlu mogli prosto da se šetaju idući na rukama. Ajedan, na primer, to nikada nije činio. Sasvim drukčiji je bio Adva, što može dobro da nam posluži za upoznavanje njegovih odlika i kao uvod u njegovu priču; on je, zapravo, među dečacima bio taj koji je otkrio ovu probu moralne čvrstine. Teško je bilo naći telo kakvo je bilo njegovo. On nije imao mišiće sportiste, kao većina drugih, već se činilo da je jednostavno i bez po muke po prirodi već bio sav sazdan od mišića. Uska, omanja glava stajala je na telu, sa očima, kao dvema munjama uvijenim u somot, i sa zubima koji su pre asocijali na blistavost zveri u lovu nego na blagost mistike.

Kasnije, tokom studija, oba prijatelja su se oduševljavala materijalističkim tumačenjem sveta koje je bezdušno i bezbožno predstavljalo čoveka kao fiziološku ili potrošačku mašinu, što on, možda, stvarno i jeste, a što njima, u suštini, nije ni bilo važno, jer draž takve filozofije i nije u njenoj istinitosti, već u njenom demonskom, pesimističkom, zastrašujuće intelektualnom karakteru. Njihov, međusobni odnos tada je još bio posve prijateljski. Adva je studirao šumarstvo i govorio je da će, čim završi studije, kao šumarski inženjer otputovati u daleke krajeve, u Rusiju ili Aziju; njegov prijatelj, međutim, umesto jednog takvog mladalačkog oduševljavanja izabrao je nešto mnogo konkretnije i počeo da se interesuje za radnički pokret koji je u to vreme bio u punom usponu. Kad su se potom, neposredno pred početak velikog rata, ponovo sreli. Adva je već bio preturio preko glave svoja putovanja po Rusiji; o njima je malo pričao, sada je radio u kancelariji jedne velike kompanije i izgleda da mu nije baš sve išlo od ruke, mada je još uvek imao dovoljno za pristojan građanski život. Njegov drug iz mladosti je, u međuvremenu, od klasnog borca postao izdavač novina koje su propagirale miran razvoj društva i pripadale jednom čoveku s berze. Od tada su se oni prezirali, uzajamno i neraskidivo, i ponovo su prestali da se viđaju, a kad su se, najzad, opet sreli na kraće vreme, Adva je ispričao ono što će ovde da usledi, i to na način kao kad čovek pred prijateljem istrese punu vreću uspomena da bi potom otišao čiste savesti nalik na izbrisano slikarsko platno.

Pod tim okolnostima malo je važno šta mu je onaj drugi uzvrćao, stoga će njihov razgovor i biti gotovo kao monolog. Bilo bi važnije tačno opisati kako je Adva pri tom izgledao, jer to nije baš sasvim bez značaja za neposredno razumevanje njegovih reči. No, to je teško. Najbliže istini bilo bi, možda, kad bi se reklo da je podsećao na oštri, žilavi, vitki korbač koji je, postavljen na mekani vrh, stajao prislonjen uza zid, u takvom poluuspravljenom i polusagnutom položaju izgleda da se Adva osećao ponajbolje.

Među najneobičnija mesta na svetu – rekao je tada Adva – spadaju ona berlinska dvorišta gde dve, tri ili četiri kuće pokazuju jedna drugoj stražnji deo, gde kuvarice stoje među tim zidovima, u četvorougaoim rupama, i pevaju. Svojevrsan je zvuk zveketanja crvenog bakarnog posuđa na policama. Negde iz dubine dopiru pogrdne reči muškog glasa upućene nekoj od devojaka ili se čuju prolaznici u klompama kako naizmenično prolaze preko ulice popločane pečenom ciglom. Lagano. Tvrdo. Bez prekida. Bez smisla. Stalno. Je li tako ili nije?

Na sve to gledaju prozori kuhinja i spavaćih soba iz prizemlja i sa spratova; te prostorije su neposredno jedna uz drugu kao i mesta za ljubav i varenje na čovečjem telu. Bračni kreveti su po spratovima postavljeni jedni iznad drugih, jer sve spavaće sobe u tim kućama imaju isti položaj, a mesto kreveta u njima može spolja tačno da se odredi, sa odstupanjem od najviše pola metra, osmatrajući pažljivo zid s prozorima, zid kupatila i zid iza koga je celom dužinom ugrađen orman. I trpezarije se gomilaju spratasto jedna iznad druge, kupatila su s belim pločicama, a balkoni s crvenim abažurima. Vođenje ljubavi, spavanje, rađanje, varenje, neočekivana ponovna viđenja, noći ispunjene brigom i pajtašenjem u tim kućama su jedno iznad drugog kao zemičke u restoranima sa samoposluživanjem. Lična sudbina u tim stanovima, koje su nastanjivali ljudi srednjeg staleža, određena je još prilikom useljavanja u njih. Priznaćeš da ljudska sloboda zavisi, pre svega, od toga gde i kad čovek nešto radi, jer ono što čovek radi gotovo uvek je isto: pogotovo je to đavolski tačno ako se još sve to izjednači stavljanjem na istu ravan. Jednom sam se popeo na orman samo da bih iskoristio njegov vertikalni položaj i mogu ti reći da je neprijatni razgovor koji sam morao da obavim izgledao odatle sasvim drukčije.

Adva se nasmejao toj svojoj uspomeni i poslužio pićem; Ajedan je, međutim, bio uveren da su oni tom prilikom sedeli na balkonu sa crvenim abažurum, koji je pripadao njegovom stanu, ali je ćutao, jer je i suviše dobro znao šta bi sve još mogao da primeti.

Uostalom, još i danas priznajem da nešto snažno izbija iz tačnosti ove konstatacije – dopustio je Adva – a tada sam verovao da se u tom duhu masovnosti i pustoši nazire nešto kao pustinja ili more. Ipak, klanica u Čikagu, mada mi ta predstava izaziva mučninu u stomaku, ne može da bude nešto sasvim isto što i saksija za cveće! Neobično je, međutim, da sam upravo u to vreme, kad sam posedovao taj stan, izuzetno često mislio na svoje roditelje. Ti se dobro sećaš da sam sa njima bio prekinuo gotovo svaku vezu, ali, tada se odjednom u mojoj glavi javila rečenica: oni su ti poklonili život i ta me je komična rečenica povremeno opsedala kao muva koju ne možeš oterati. Izgledalo je da se toj licemernoj frazi, kojom nam u detinjstvu pune glavu, i dalje nema šta da prigovori. Ali, kad god bih pri tom pogledao svoj stan, odvratio bih istom merom: vidiš, sad si otkupio svoj život; za toliko i toliko maraka godišnje kirije. Možda bih ponekad još i rekao: stvorio si sebi život sopstvenim radom. On je tekao negde na sredini između robne kuće, osiguranja života i ponosa. I tada mi se ponovo činilo, na vrlo neobičan način, gotovo kao neka tajna, da je ipak postojalo nešto što je bitnije od svega ostalog. Verujem da je ta rečenica skrivala dosta netačnosti i pogrešnog procenjivanja, čitavo jedno bogatstvo koje sam pokopao u zemlju. I tada se baš dogodilo ono sa slavujem.

Započelo je jedne večeri koja se nije razlikovala od drugih. Ostao sam kod kuće i kad mi je žena otišla na spavanje prešao sam u radnu sobu; jedina razlika između te i drugih sličnih večeri bila je možda u tome što nisam uzimao u ruke ni knjigu, ni bilo šta drugo, ali i to se već događalo. Jedan čas posle ponoći ulica je postala mirnija, razgovori su bili sve ređi, bilo je prijatno oslušivati napredovanje noći. U dva časa galama i smeh dole bili su još samo znaci pijanstva i zakasnelosti. Postalo mi je jasno da nešto očekujem, ali nikako nisam mogao da naslutim šta. Oko tri časa, bilo je to u maju, počelo je da se razdanjuje; pipajući, prošao sam kroz mračan stan sve do spavaće sobe gde sam se bešumno uvukao u krevet. Više ništa nisam očekivao osim sna i da sledećeg jutra

započne novi dan isti kao i prethodni. Ubrzo više nisam znao da li sam još budan ili već spavam. Između zavesa i otvora roletni gomilalo se nešto tamnozeleno boje, uzane trake bele jutarnje pene probijale su se poput zmija. To je moglo da bude moje poslednje budno zapažanje ili već smirena slika prvoga sna. Tada me je probudilo nešto što se odnekud približavalo – nekakvi tonovi. Čuo sam ih kroz san jedanput, dvaput. Dopirali su sa slemena susedne kuće gde su poskakivali u vazduhu kao delfini. Podsećali su me na svetleće rakete pri vatrometu; utisak o svetlećim raketama je ostao; one bi se pri padanju blago razlivale po prozorskom staklu i padale u dubinu kao velike sjajne zvezde. Osećao sam se čudno; ležao sam u krevetu kao neka figura na svojoj nadgrobnoj ploči i počeo da se budim, ali sam se budio nekako drukčije nego preko dana. To je vrlo teško opisati, a kad sad mislim na to, čini mi se kao da me je nešto iz osnove preobrazilo; više nisam bio skulptura, već nešto postavljeno u sasvim novu sredinu.

I soba više nije bila šuplja, već sva ispunjena nekom supstancom koja inače u svakodnevnom životu ne postoji, nekakva crna providna masa, koja je i pri dodiru ostajala crna, od koje sam se i ja sastojao. Vreme je curilo u sitnogrozničavim ubrzanim otkucajima pulsa. Zbog čega se sada ne bi desilo ono što se inače nikad ne dešava? – To je slavuj što tamo peva! – rekoh sam sebi poluglasno.

Možda sada u Berlinu ima više slavuja – nastavio je Adva. – Onda sam verovao da u toj kamenoj džungli nema nijednog i da je ovaj doleteo k meni izdaleka. Baš k meni! – osećao sam to i podigao se iz kreveta smešeći se. – Rajska ptica! Ona, dakle, stvarno postoji! – Vidiš, u takvom jednom trenutku čovek je potpuno spreman da poveruje u natprirodno; čini mu se da je čitavo detinjstvo proveo u svetu bajke. Odlučio sam u trenu: pratiću slavuja. Zbogom, draga ženo! – pomislio sam. – Zbogom, draga ženo, kućo, grade...! Ali, pre nego što sam se pridigao sa ležaja, i pre nego što mi je postalo jasno da li ću da pratim slavuja preko krovova ili dole po ulicama, slavuj je zanemio i očigledno odleteo.

Sada on peva na nekom drugom krovu nekom dragom spavaču. – Adva se zamislio. – Sigurno ćeš pomisliti da je priča ovim završena? – Ona je, međutim, tek počela, a ne znam kakav će joj biti kraj!

Ostao sam tako kao neko siročić, pritisnut teškom zlovoljom. To uopšte nije bio slavuj nego kos, rekao sam tada sebi, baš ono što ti sad želiš da kažeš. Poznato je da kosovi imitiraju druge ptice. Potpuno sam se rasanio i tišina me je zamarala. Zapalio sam sveću i počeo da posmatram ženu koja je spavala kraj mene. Njeno telo je imalo neku bledociglastu boju. Bela ivica pokrivača preko njene kože delovala je kao kakav snežni pojas. Telo joj je obavijala široka prugasta senka čije poreklo nije moglo tačno da se odredi, mada je očigledno moralo biti u vezi sa svećom i položajem njene ruke. – Zar je uopšte važno – pomislio sam pri tom – ako je to stvarno i bio samo jedan kos! Oh, naprotiv, veoma je važno što je baš kos doprineo da se ja toliko izbezumim! Znaš, čovek zaplače samo kad doživi neko obično razočaranje, sva druga, dvostruko veća razočaranja kod njega pre izazivaju ponovo samo osmeh. Pri tom sam još uvek posmatrao svoju ženu. Sve je to samo po sebi povezano jedno s drugim, samo ne znam kako. Godinama sam je voleo – razmišljao sam – kao nikog drugog na ovom svetu, a sada ona leži tu kao kakva sagorela ljuska ljubavi. Postala mi je nekako sasvim strana, osećao sam kao da sam dospeo do drugog kraja te ljubavi. Da li je to bila prezasićenost? Ne sećam se da sam ikada osetio prezasićenost. To osećanje bih mogao da ti opišem samo ako ga uporedim sa osećanjem koje prolazi kroz srce kao da je ono neko brdo na čijoj drugoj strani leži neki drugi svet sa istom dolinom, istim kućama i malim mostovima. Uopšte nisam shvatio šta se to sa mnom zbiva. To ni danas ne shvatam. Možda nisam u pravu što ti ovu priču pričam u sklopu još dve druge koje će za njom da uslede. Mogu samo da ti kažem da sam sve to tada doživeo kao da me je odnekud pogodio neki signal – to je bio moj jedini utisak o tome.

Položio sam glavu uz njeno telo; ona je spavala, ne učestvujući u svemu ovome i ne sluteći ništa. Izgledalo je kao da se njene grudi prekomerno dižu i spuštaju, a da se zidovi sobe ugibaju kraj zaspalog tela kao uzburkano more oko broda koji se već odavno otisnuo od kopna. Verovatno nikada ne bih bio u stanju da se od nje oprostim; ali, ako se sad iskradem, činilo mi se, ostaću zauvek usamljen kao kakav mali napušteni čamac, i tada kao da je neki veliki, bezbedni brod nepažljivo prešao preko mene i isplovio. Poljubio sam ženu koja je spavala, ona to nije osetila. Prošaputao

sam joj nešto u uho i to sam najverovatnije učinio tako pažljivo da ništa nije čula. Zbog toga sam se narugao sebi, a naročito zbog onoga sa slavujem; ipak sam se krišom obukao. Mislim da sam i zajecao, ali sam tada zaista i otišao. Osećao sam se teturavo lako, mada sam pokušavao da ubedim sebe da nijedan pristojan čovek ne bi tako postupio; sećam se, ličio sam na pijanca koji se svađa sa ulicom po kojoj se kreće da bi ubedio sebe da je trezan.

Naravno, kasnije sam često razmišljao o tome da se vratim; ponekad sam želeo da se vratim, makar to bilo i preko pola sveta; to ipak nisam učinio. Uspomena na nju ostala je u meni netaknuta; kratko rečeno; ne znam da li me razumeš: ko toliko propati zbog počinjene nepravde, više nije u stanju da je ispravi. Od tebe, uostalom, i ne tražim oprostaj. Ispričaću ti svoje priče da bih sam saznao da li su istinite; godinama ni sa kim nisam mogao da se ispričam, a kad bih čuo kako o tome sam sa sobom govorim, bilo bi mi, otvoreno govoreći, nelagodno oko srca.

Budi, dakle, siguran da ni kasnije neću biti u stanju da ti sve ovo racionalnije objasnim.

Dve godine kasnije našao sam se u jednom ćorsokaku, mrtvom uglu borbene linije u južnom Tirolu koja se povijala unazad od krvavih rovova na uzvišici Čima di Vecena dole sve do jezera Kaldonaco. Tamo se ona spuštala u dolinu kao kakav sunčani talas preko dva brežuljka s lepim imenima, dok se na drugoj strani doline ponovo penjala, gubeći se u daljini u jednoj mirnoj planini. Bilo je to u oktobru; nedovoljno zaposednuti borbeni rovovi utonuli su u lišće, jezero je nečujno plamtelo u plavetnilu, brežuljci su ležali kao veliki sparušeni venci; povremeno su mi se pričinjavali kao posmrtni venci, ali ih se nisam plašio. Oko njih je tekla dolina oklevajući i razdeljena, a s druge strane linije koju smo držali, dolinu više nije krasila ta slatka razastrtost, ona se onako mrka, široka i herojska gubila u neprijateljskoj daljini kao zvuk trube.

Noću smo zaposedali istureni položaj usred doline. Bio je tako otvoren da su nas odozgo mogli pobiti i kamenjem; a oni su nas samo pekli na lakoj artiljerijskoj vatri. U svakom slučaju, ujutru posle jedne takve noći svi su imali nekakav čudan izraz koji bi se izgubio tek posle nekoliko časova: oči su bile uvećane, a glave na mnogim ramenima uspravljale bi se neuobičajeno kao izgažen busen trave.

Uprkos svemu tome, ja sam svake takve noći više puta izdizao glavu iznad ivice rova da bih je potom pažljivo okretao preko ramena unazad kao kakav zaljubljen čovek: posmatrao sam planinski venac Brenta, osvetljen nebeskim plavetnilom, kako nekako nabran i ukočen, kao da je od stakla, stoji u noći. A baš tih noći zvezde su bile velike, kao da su isečene od zlatnog papira, i svetlucale su primamljivo, kao da su od pečenog testa, a nebo je bilo i po noći plavo, a tanki sramežljivi mesečev srp, čas potpuno srebrnast, čas potpuno zlatan, ležao je na leđima nasred doline i plovio kao u zanosu. Moraš sebi nekako da predstaviš kako je to bilo lepo; tako nešto lepo nemoguće je doživeti u mirnodopskim prilikama. Poneki put više nisam mogao da izdržim i išunjao bih se u noćnu šetnju ispunjen srećom i čežnjom; sve do zlatnozelenih krošnji crnih stabala drveća između kojih sam se ispravljao kao kakvo malo mrkozeleno perce u perju ptice smrti oštra kljuna, koja je mirno stajala magično šarena i crna, što je teško i zamisliti.

Nasuprot tome, preko dana se na glavnom odbrambenom položaju moglo izaći čak i u šetnju na konju. Tek na takvim mestima, gde se ima dovoljno vremena i za razmišljanje i za doživljavanje užasnog straha, čovek se dobro upozna sa opasnošću. Ona svakog dana odnosi svoje žrtve; strogo utvrđen nedeljni proseki, toliko i toliko od stotine, čak su i generalštabni oficiri divizije to izračunavali sa istom bezličnošću kao osiguravajuća društva štetu. Uostalom, to smo i mi sami činili. Čovek instinktivno veruje u šansu da će da preživi i oseća se sigurnijim kad odredi njen procenat, ma koliko bio nepovoljan za njega. Otud i ona čudna mirnoća tokom dužeg boravka u zoni vatrenog dejstva. To moram da naglasim da ne bi pogrešno shvatio moje stanje. Istina, ponekad iznenada osetiš potrebu da tražiš neki određeni poznati lik koji si video još pre nekoliko dana, ali on više nije tu. Traženje jednog takvog lika može u toj situaciji više da te potrese nego što je to inače normalno, i sam taj lik može dugo da ti lebdi u vazduhu kao svetlucanje sveće. Čovek je tada manje podložan strahu od smrti nego obično, ali je zato pristupačniji za razna druga uzbuđenja. Čini mu se da je odagnao strah od svog konačnog kraja, koji svakoga pritiska kao kamen, i da i pored blizine smrti u njemu izrasta neko čudno osećanje unutrašnje slobode.

Jednom, sasvim iznenada, nad našim mirnim položajem pojavio se neprijateljski avion. To se nije događalo često, jer su tu planinu sa uskim vazдушnim žlebovima između utvrđenih kupastih uzvišica avioni mogli da nadleću samo sa vrlo velike visine. Mi smo upravo stajali na jednom od tih brežuljaka – posmrtnih venaca – kad se u tren oka nebo osu belim oblačkom baterijskih šrapnela kao kakvim letećim pramenovima pudera. To je izgledalo veselo, gotovo ljupko. Uz to, baš kad se avion našao visoko nad našim glavama, kroz trobojnu površinu njegovih krila zasijalo je sunce kao kroz kakav crkveni prozor ili šareni svileni papir, i toga trenutka činilo se da nedostaje još samo Mocartova muzika. Kroz glavu mi prostruja misao da tu stojimo u gomili kao gledaoci na konjskim trkama i da smo dobra meta. I jedan od nas reče: bolje bi bilo da se zaklonimo! Ali, očigledno, niko nije bio raspoložen da kao poljski miš šmugne u rupu u zemlji. Toga trenutka začuh nekakav tihi pištavi zvuk koji se izdaleka približavao mome licu koje je zaneto zurilo uvis. Naravno, moglo je da bude i obrnuto: da sam najpre čuo taj zvuk, pa tek onda shvatio da se on preteći približava, ali istog trenutka već mi je sve bilo jasno: to je bila strela bačena iz aviona! Avioni su, naime, u to vreme izbacivali sa visine šiljate metalne šipke, nalik na strele, ne deblje od tesarskog olova, a kad one pogode nečiju lobanju ne zaustavljaju se sve do tabana; međutim, nisu baš često pogađale, tako da su uskoro prestale da se koriste. U svakom slučaju, to je za mene bila prva bačena strela iz aviona; bombe i mitraljeski rafali zvučali su sasvim drukčije, tako da sam odmah znao šta je posredi. Bio sam napregnut, a već sledećeg trenutka imao sam čudno, gotovo neverovatno osećanje: pogodiće!

Da znaš samo kakvo je to bilo osećanje! Ne kao užasno predosećanje, već pre kao neka nezamisliva sreća! Najpre sam se čudio što samo ja čujem taj zvuk. Tada sam pomislio da će zvuk nestati. Ali, on nije nestao. Približavao mi se i, mada je još uvek bio vrlo daleko, njegovo prisustvo je bivalo sve primetnije. Pogledao sam pažljivo lica oko sebe, ali niko ništa čudno nije primećivao. I baš toga trenutka kad sam postao svestan da ovu divnu muziku jedino ja čujem, prema njoj je izletelo nešto iz mene: blesak života; on je bio isto tako neizmeran kao onaj što je dolazio odozgo i predstavljao smrt. Ne izmišljam, pokušavam samo da to opišem što je moguće

jednostavnije; ubeđen sam da sam sve opisao realno i u okviru fizičkih zakona; međutim, svestan sam da je to do izvesnog stepena kao u snu kad se čoveku čini da sasvim jasno govori, a te reči inače same po sebi deluju zbrkano.

Dosta dugo sam samo ja zapažao približavanje onoga što će se zbiti. Bio je to piskav, melodičan, visok ton sličan onome koji se čuje kad prstom prelazimo preko ivice čaše; ipak je u tome bilo nečeg nestvarnog; tako nešto još nikad nisi čuo, govorio sam sebi. A taj zvuk je bio upravljen baš na mene; prosto sam osećao određenu povezanost s tim zvukom, i ni najmanje nisam sumnjao u to da će se sa mnom zbiti nešto presudno. Međutim, ni jedna jedina misao u meni tih trenutaka nije upućivala na nekakvo opraštanje sa životom, već, naprotiv, sve što sam osećao bilo je upravljeno prema budućnosti; i moram priznati da sam toga trenutka u svojoj blizini osetio božje prisustvo. To nije bez značaja za čoveka koji je od svoje osme godine prestao da veruje u boga.

U međuvremenu, zvuk odozgo postao je telesniji, narastao je i već ozbiljno pretio. Nekoliko puta sam se zapitao da li da dignem uzbunu; ali, makar i pogodilo nekoga od nas, to neću učiniti! Pri tom je, verovatno, prokleta sujeta stajala iza uverenja da tamo, visoko gore, iznad bojišta, samo za mene peva nekakav glas. Verovatno je i taj bog jedno apsolutno ništa, a mi jadnici samo se zbog uskosti svoga bitisanja razmećemo da na nebu imamo bogatog rođaka. Ja to ne mogu da znam. Ali, očigledno je bilo da su i drugi počeli da osećaju neki zvuk u vazduhu; primetio sam kako preko njihovih lica preleću znaci nemira i, zamisli, molim te nijednom od njih se takođe ne omače ni slovce upozorenja! Pogledah još jednom ta lica: ti momci, kojima dizanje nekakve uzbune nije bilo ni nakraj pameti, stajali su, a da toga nisu bili ni svesni, kao kakva grupa nečijih pristalica koja očekuje poruku. I iznenada ta se muzika preobrazi u jedan jedini zemaljski ton, koji se nalazio negde oko deset ili stotinu stopa iznad nas, i koji je zamirao. On je već bio tu, među nama, bolje rečeno, tik kraj mene nešto je zamuklo i progutala ga je zemlja, raspuklo se u jednu nestvarnu tišinu. Srce mi je udaralo široko i mirno; ni u deliću sekunde nisam bio pretrnuo od straha; ni najmanji delić vremena nisam izgubio od svoga života. A prvo što sam potom primetio bilo je da me svi posmatraju. Stajao sam na istom mestu,

samo mi je telo bilo nekako grubo povučeno u stranu i stoga u stavu dubokog polukružnog naklona. Činilo mi se da se budim iz nekog zanosa, nisam ni znao koliko dugo sam bio tako odsutan. Niko mi se nije obraćao; najzad je neko rekao: strela iz aviona! I svi su hteli da je potraže, ali ona se zabila nekoliko metara duboko u zemlju. Toga trenutka obuzelo me je osećanje tople zahvalnosti, i mislim da sam se zarumeneo po čitavom telu. Da mi je tada neko rekao da me je sam bog zaštitio, ne bih se tome nasmejao. Ali, ne bih ni poverovao u to. Ne bih poverovao čak ni da me je strela okrnula. Pa ipak, svaki put kad pomislim na to, želeo bih da nešto slično još jednom doživim, ali nekako razgovetnije!

Uostalom, to sam i doživeo još jednom, ali nije bilo razgovetnije – započeo je Adva svoju poslednju priču. Delovao je nekako nesigurnije, ali to je verovatno bilo zbog toga što je sam goreo od nestrpljenja da čuje sebe kako priča ovu priču.

U njoj se govorilo o njegovoj majci prema kojoj Adva nije gajio neku naročitu ljubav, ali je tvrdio da to nije tačno.

– Gledano površno, mi jedno drugome uopšte nismo odgovarali – rekao je on – a to je i razumljivo kad se zna da je reč o jednoj staroj ženi koja je decenijama živela u istoj varošici i njenom sinu koji u dalekom svetu, po njenom mišljenju, baš ništa nije postigao. Ona me je nervirala kao ono ogledalo što uvek pomalo izdužuje sliku, a ja sam joj nanosio bol pošto godinama nisam dolazio kući. Ona mi je, međutim, svakog meseca, pisala po jedno zabrinuto pismo sa puno pitanja; i stvarno je vrlo čudno što ja na ta pisma najčešće uopšte nisam odgovarao, jer, i pored svega, ja sam joj bio duboko privržen, kao što će se na kraju i pokazati.

Majci se izgleda duboko urezala u pamćenje slika dečaka od pre nekoliko decenija u koga je polagala bogzna kakve nade koje nisu mogle da se izbrišu; a pošto sam ja bio taj njen odavno nestali sin, njena ljubav se vezivala za mene kao kad bi sva sunca koja su od tada zašla još jednom negde zasijala zamirućom svetlošću. Ti bi tu opet mogao da otkriješ onu moju zagonetnu sujetu koja to zapravo i nije. Jer, slobodno mogu da kažem da uopšte ne volim mnogo da se bavim sobom, i ono što mnogi ljudi čine kad se oduševljavaju svojim fotografijama iz ranijih vremena, ili onim što su tada činili, potpuno mi je neshvatljivo, kao neko sistematsko pravljenje kapitala od svoga ja.

Niti sam po prirodi naročito prevrtljiv, niti živim samo za neki određeni trenutak, ali ono što je prošlo za mene je zauvek otpisano; i kad se na nekoj ulici setim da sam njome nekada često prolazio, ili kad ugledam kuću u kojoj sam nekad živeo, jednostavno osetim kao neki bol, ili neku snažnu odvratnost prema samome sebi, kao da se prisećam nečeg sramnog. Ono što je bilo, prirodno je da nestaje kad se čovek menja; a meni se čini, ma koliko se čovek uvek menjao, da on to sigurno ne bi činio kad bi onaj koji se napušta bio potpuno besprekoran. Ali, baš zato što ja to tako shvatam, divno sam se osećao kad sam primetio da postoji neko, dokle god ja živim, ko se čvrsto drži jedne moje slike iz prošlosti; i to verovatno slike kojoj ja nikad nisam odgovarao, ali koja je ipak bila u izvesnom smislu potvrda o mom nastanku, neka vrsta moje krštenice. Da li me ti uopšte možeš da razumeš kad kažem da je moja majka, u tom slikovitom smislu, bila prava lafica, ali je bila osuđena da živi životom mnogostruko ograničene žene. Po našim merilima nije bila baš mnogo pametna, ali niotkud nije ni mogla nešto da nauči, niti je sama mogla nešto da smisli. Sećajući se svoga detinjstva, čini mi se da za nju ne bi ni moglo da se kaže da je bila dobra žena, jer je bila preke naravi i nervozna; ali, šta je zapravo i moglo da se izrodi iz kombinacije žestoke naravi i ograničenog vidokruga? Međutim, želeo bih da sam u pravu kad tvrdim da u naše vreme ponekad prava veličina i karakter mogu na čudnovat način da budu skriveni u nekom na izgled najobičnijem čoveku, kao što su se nekad u davnim vremenima, kao što se priča, bogovi skrivali u likovima zmija i riba.

Vrlo brzo posle događaja sa strelom zapao sam prilikom jednog okršaja na frontu u Rusiji u zarobljeništvo; tamo sam potom sudelovao u velikom preokretu i nisam se dugo vraćao, jer mi se tamošnji novi život dopadao. Još i danas ga se sećam sa oduševljenjem, ali, jednog dana sam otkrio da više ne mogu da slušam stalno ponavljanje dogmi, koje su smatrane neprikosnovenim, a da pri tom ne zevam, a kako je to bilo skopčano sa životnom opasnošću, spasao sam se povratkom u Nemačku gde je individualizam upravo bio u punom inflacionom cvetanju. Bavio sam se svakojakim sumnjivim poslovima, delimično iz nužde, delimično samo zbog radosti što sam opet u zemlji koja nije pretrpela promene, gde možeš da budeš i nepravedan, a da se pri tom zbog

toga ne moraš da stidiš. Poslovi mi baš nisu išli od ruke, a poneki put sam čak bio u vrlo teškom položaju. I moji roditelji su tada teško živeli. Majka mi je pisala: Ne možemo da ti pomognemo; ali, kad bih mogla da ti pomognem bar sa ovo malo stvari koje ćeš ti jednoga dana ionako naslediti, poželega bih odmah da umrem. To je napisala i pored toga što je godinama nisam posećivao, niti pokazivao ni najmanji znak naklonosti prema njoj. Moram da priznam da sam to tada smatrao samo jednom nešto bombastičnijom frazom kojoj nisam pripisivao nikakvu važnost, mada u samu iskrenost tog osećanja punog sentimentalnosti nisam sumnjao. Ali, ovoga puta zbio se nešto sasvim izuzetno: moja majka se stvarno razbolela, a moglo se pretpostaviti da će sa sobom povući i moga oca koji joj je bio vrlo privržen.

Za trenutak se Adva zamislio. – Umrla je od bolesti koju je nosila u sebi i za koju niko nije znao. Toj podudarnosti mogla bi se dati mnoga prirodna objašnjenja i bojim se da ćeš mi zameriti ako to ne učinim. Međutim, ono što je u tome bilo neobično jeste da su tu opet bile upletene i neke uzgredne okolnosti. Ona ni u kom slučaju nije htela da umre. Saznao sam da se opirala preranoj smrti i neprestano žalila zbog te neminovnosti. Njena volja za životom, sve njene odluke i želje bile su uperene protiv toga događaja. Takođe ne može da se kaže ni da joj se protiv njene trenutne volje karakter presudno promenio, jer bi ona inače i ranije mogla da pomišlja na samoubistvo ili dobrovoljno siromaštvo, što njoj nikad nije bilo ni nakraj pameti. Ona je već i tako bila žrtva. Ali, zar nikad nisi primetio da tvoje telo poseduje i neku drugu volju osim one tvoje? Verujem da sve ono što nam se čini kao volja ili kao naša osećanja i misli zapravo samo prividno vlada nama, i to samo u ime ograničene nadmoći, a da se tokom teških bolesti i prezdavljenja, neizvesnih borbi i svih sudbonosnih prekretnica javlja i neka vrsta iskonskog presudnog angažovanja čitavog tela u kome je poslednja moć i istina. No, otrgnimo se od tih razmišljanja. Jedno je sigurno: odmah sam stekao utisak da je bolest moje majke nešto čemu se ona predala sasvim svojevolutno, i, mada ti to sve smatraš uobraženjem, ipak je činjenica da sam se onoga trenutka kad sam primio vest o majčinoj bolesti, ma koliko ona nije davala povoda za veću zabrinutost, primetno i potpuno preobrazio: neosetljivost kojom sam bio okružen istopila se

u trenutku i više nisam baš sasvim siguran da li je stanje u kome sam se od tada nalazio imalo mnogo sličnosti sa stanjem prilikom buđenja one noći kada sam napustio kuću i onim prilikom iščekivanja zvučne strele iz vazduha. Hteo sam odmah da otputujem majci, ali me je sad ona držala podalje od sebe navodeći za to razne izgovore. Najpre je govorila da bi se radovala da me vidi, ali je bolje da sačekam da prođe to beznačajno oboljenje kako bi zdrava mogla da me primi; kasnije mi je poručivala da bi moja poseta trenutno mogla i suviše da je uzbudi; napokon, kad sam počeo da navaljujem javljeno mi je da presudni preokret nabolje predstoji i da treba samo još malo da se strpim. Čini se kao da se plašila da je ponovno viđenje sa mnom ne pokoleba, a onda se ono presudno zbililo tako brzo da sam taman stigao još na pogreb.

Zatekao sam i oca bolesnog i, kao što sam ti već rekao, ubrzo sam još samo mogao da mu pomognem da lakše umre. Ranije je on bio dobar čovek, ali tih nekoliko nedelja pred smrt ponašao se neobično jogunasto i mrzovoljno, izgledalo je kao da mnoge stvari ne može da mi oprost i kao da ga moje prisustvo ljuti. Posle njegove sahrane morao sam da rasprodam čitavo domaćinstvo, što je takođe potrajalo nekoliko nedelja; nisam se žurio. Ljudi iz varošice su me prema starom običaju povremeno obilazili i pričali mi na kome mestu u dnevnoj sobi je sedeo moj otac, gde moja majka, a gde oni. Pri tom su mogli sve tačno da izvide i nudili su se da otkupe ovaj ili onaj komad. Oni su tako temeljni, ti ljudi iz provincije, a jednom prilikom mi je jedan od njih, pošto je sve detaljno ispita, rekao: ipak je to strašno kad se za samo nekoliko nedelja ugasi čitava jedna porodica! – mene tu niko nije ni računao. Kad sam bio sam u kući, sedeo sam mimo i čitao dečje knjige; našao sam ih na tavanu u jednom velikom sanduku. Bile su prašnjave, počađavele, delimično sparušene, a delimično potklobučene od vlage, kad bi se malo protresle, iz njih bi izbijali oblaci finog crnila; sa njihovih tvrdih korica gotovo da je nestala hartija sa šarama, samo ponegde su se javljali njeni ostaci kao kakva razuđena ostrva. A među stranice knjige prodirao sam osvajajući njihovu sadržinu kao pomorac koji ploveći izbegava razne opasnosti, a jednom sam došao i do čudnovatog otkrića. Primetio sam da su se počađavala mesta u gornjem delu, gde se okreću listovi, i ona na donjoj ivici primetno razlikovala od

onih u sredini koja očigledno nisu bila izložena nikakvim drugim spoljnim faktorima, osim procesu truljenja; na njima sam pronašao i svakojake čudnovate mrlje a među njima i istrzane, izbledele tragove olovke na naslovnim stranicama; to je takvom snagom zaokupilo moju pažnju da sam vrlo brzo odgonetnuo da su svi ti znaci neobuzdanog listanja, žvrljanja olovkom, kao i uzgrednog pravljenja mrlja zapravo bili tragovi dečjih prstiju, i to mojih dečjih prstiju, koji su trideset i više godina bili sačuvani u sanduku na tavanu i zaboravljeni od čitavog sveta! – No, kao što rekoh, za druge ljude možda to otkriće i ne bi bilo od nekog značaja, te uspomene na samog sebe, ali za mene je to bilo kao da se sve okrenulo naglavačke. Pronašao sam i sobu koja je pre trideset i više godina bila moja dečja soba, u njoj su kasnije držali ormane s vešom i slične stvari, ali u osnovi ona je ostala onakva kakva je bila kad sam u njoj sedeo za stolom od smrekovine ispod petrolejske lampe čije su karike držala u čeljustima tri mesingana delfina. Sada sam opet tu preko dana satima sedeo i čitao kao kakvo dete čije noge još ne dosežu do zemlje. Jer, vidiš, to što je našoj glavi omogućeno stalno kretanje ili činjenica da ona ne doseže ni do čega, na to smo navikli, jer pod nogama osećamo čvrsto tlo; ali, detinjstvo znači da ti ni glava, ni noge ne dosežu ni do čega i umesto stega, koje će se javiti kasnije kad odrastemo, deca se uvek osećaju slobodna i čini im se dok čitaju knjigu da lebde na nekom malom listu kroz prostor iznad ponora. Kažem ti, i ja sam se tada stvarno tako osećao i činilo mi se da nogama ispod stola ne dosežem do zemlje.

U sobu sam uneo i krevet, tako da sam sada u njoj mogao i da spavam. I tada se ponovo pojavio kos. Jednom mi se odmah posle ponoći pričinilo da čujem neko natprirodno, divno pevanje. Nisam se odmah probudio, već sam to najpre dugo slušao kroz san. To je bilo pevanje slavuja; ali on nije bio u baštenskom grmlju, već na krovu susedne kuće. Nastavio sam da spavam otvorenih očiju. Ovde nema slavuja – razmišljao sam pri tom – to je kos.

Ne reci sada da sam o tome danas već jednom pričao! Bolje pažljivo prati ono o čemu sam tada razmišljao: Ovde nema slavuja, to je kos, tada sam se i probudio; bilo je četiri časa ujutru, dan se nastanio u mojim očima, san je nestao tako brzo kao što talas nestane kad ga upije suv pesak na obali, a tu ispred svetlosti, koja je

bila kao neko nežno belo vuneno sukno, stajala je crna ptica na otvorenom prozoru! Stajala je tu tako stvarna kao što ja ovde sedim.

– Ja sam tvoj kos – rekla je – zar me ne poznaješ?

Stvarno se nisam odmah setio, ali sam bio presrećan kad mi se ptica obratila rečima.

– Na ovoj prozorskoj dasci jednom sam već stajala, zar se ne sećaš? – nastavila je ona, a ja sam joj odvratio: Da, jednoga dana si ti tu stvarno stajala gde sad stojiš, a ja sam brzo zatvorio prozor.

– Ja sam tvoja majka – rekla je ona.

Vidiš, ovo do sada sam možda i sanjao. Ali, pticu nisam sanjao; ona je tu stvarno stajala, zatim je uletela u sobu i ja sam brzo zatvorio prozor. Otišao sam na tavan i potražio veliki drveni kavez koga sam se odmah setio, jer sam ranije već imao jednog takvog kosa; u detinjstvu, baš onako kako sam to upravo rekao. On je stajao, takođe, najpre na prozoru i zatim uleteo u sobu, nabavio sam kavez, ali kos je ubrzo postao pitom i ja ga više nisam držao zatvorenog, živio je slobodno u mojoj sobi, izletao je i uletao kad je hteo. Jednoga dana, pak, više se nije vratio, a sada je, eto, opet bio tu. Nisam želeo da se opterećujem razmišljanjima da li je to bio baš onaj isti kos; našao sam onaj kavez i uz to još jedan sanduk s knjigama, i mogu samo da ti kažem: nikada u životu nisam bio tako dobar čovek kao od onog dana kada sam posedovao toga kosa; ali, tebi verovatno ne mogu ni da opišem šta to znači biti dobar čovek.

– Da li je kos još često govorio? – upitao je zajedljivo Ajedan.

– Ne – odvratio je Adva – on nije govorio. Ali, morao sam da mu nabavljam hranu za kosove i crve. Da znaš, to je već bio mali problem što je on jeo crve, a trebalo je da se brinem o njemu kao da mi je majka. Sad je sve u redu, kažem ti, to je samo stvar navike, a na šta se sve samo čovek u svakodnevnom životu mora da navikne! Od tada ga više nisam puštao od sebe, a nešto više ne mogu da ti kažem; eto, to je treća priča, a kako će se ona završiti, ne znam.

– Ali, ti si već natuknuo – pokušao je Ajedan oprezno da proveri – da sve ovo ima neki zajednički smisao?

– Zaboga – usprotivio se Adva – sve se to zaista tako dogodilo; a kad bih znao smisao, ne bi ni bilo potrebno da ti baš sve pričam. To ti je kao da čuješ neko šaputanje ili samo neki žamor, a da to ne možeš da razlikuješ!

PRIPOVETKE

MALO ŽIVOTNO PUTOVANJE

Život je pun čarolija.

Samo što njih treba platiti i one uvek pripadaju nekome.

TJ Simeringu, sa upregnutim ponijem, stajala su na ulici zaprežna kolica, mala kola sa još manjim konjem. Kad god vidim ponija, poverujem da pripada baš meni: ispod čuperaka grive izviruju mu zlobno ljubazne oči; sve to zajedno tako je malo da se šakom može poklopiti; posebno je lep ponijev rep. Zašto bi inače sultani uvek posedovali sedam konjskih repova da tu nečeg nema?! A ja sam pri tom jedan pravi odrastao čovek. Dva dečaka, pak, koji su u Simeringu iznenada ugledali zaprežna kolica sa ponijem, imali su devet ili deset godina i upravo su se vraćali iz škole. Tada je počela čarolija; kod kola, naime, nije bilo nikoga kome bi ona mogla da pripadaju.

Dečaci su se popeli u kola, prihvatili uzde i poni se stvarno pokrenuo; čak bi zakasao kad bi fijuknuo bič, i sve je bilo divno kao u bajci. Psi su morali da izmiču, pešaci da skaču u stranu, čak je i saobraćajac na raskrsnici morao da da znak dečacima kao pravim vlasnicima vozila. Odvezli su se na brdo Laerberg, zatim do Istočne železničke stanice, preko trkališta ušli u otmeni deo grada, da bi se na kraju vratili u Simering na livadu iza fabrike vagona, ispregli konja i on je morao da pase. Da se ništa drugo nije dogodilo – osim što je konj morao da pase – znalo bi se već da ovi mali kradljivci, dečaci iz bajke, potiču iz indijanskog viggama.

Da li im je postalo dosadno? Odvezli su se dalje i, upravo u Bremovom sokačetu, započeli neizbežnu svađu. Jedan je hteo da skrenu ulevo, drugi udesno. Zatim je jedan hteo da prodaju konja, dok je drugi hteo da ga odvedu kući. Tako je čarolija nestala. Naravno, sve nevolje na svetu potiču uvek samo od toga što postoje leva strana i desna strana. Jer, ili svi hoće isto, što svi ne mogu da dobiju, ili jedan hoće levo, a drugi desno, a tada je uvek jedan jači. Tu se odnekud stvorio i policajac koji je, što mu je i dužnost, sve raspravio, i čarolija s ponijem danas opet pripada onome ko ju je platio, a dvojica dečaka su prepuštena roditeljima i nadzoru vaspitača ustanove za brigu o mladima.

Ovim poslednjim neće biti baš lako; šta da kažu dečacima? Oni su putovali od jednog kraja života do drugog. Treba li da im kažu: Jači

grabi sebi? Svet pripada odvažnima? Sve što radiš radi svim srcem? Ili treba da im kažu: Ako ujutru nešto poželite svim srcem, u podne više nećete znati šta ćete s tim; ali, ako ujutru tu želju za nečim ne doživite svim srcem kao što bi je doživeo neko kome ste nešto ukrali, po podne ćete osetiti žarku želju za tim? – Dečaci će od vaspitača verovatno dobiti najmanje mudar odgovor koji se u toj prilici može dobiti – vaspitači će se blago nasmešiti i reći: Vas dvojica ste napravili pravu glupost.

BAJKA O KROJAČU

I

Ne verujem da je to bio krojač.

Stajao je pred sudijom i govorio: „Hoću da idem u zatvor; u zatvoru se još ponajbolje osećam. Majka mi je umrla, s prijateljima sam se razišao; zapravo, ni prema majci nisam bio kakav je trebalo da budem. Kakvu vrednost onda ima život?! Ali, nisu svi u stanju da počine samoubistvo. Smilujte mi se! Smilujte mi se, gospodine sudijo, i zatvorite me zauvek! Bio bih srećan zbog toga! U zatvoru bih mogao da radim kao krojač i više ne bi bilo potrebno da izlazim napolje u svet.”

Ali, sudija nije imao razumevanja i osudio ga je na nedelju dana zatvora.

Osuđeni je zbog suviše blage kazne uložio žalbu.

Sudija je objasnio da zbog suviše blage kazne žalbu može da uloži samo državni tužilac. Međutim, državni tužilac nije pokazivao nikakvu želju da to učini.

II

Mislim da sam uskoro zatim kotrljao preko Ringa „12. novembar” veliku bombu, koja je bila veća od mene. Na njoj sam radio čitavog svog života. Njome sam hteo svoje vreme da dignem u vazduh. Policajac me je zaustavio i osmotrio bombu. Rekao sam: „Ovom bombom moram svoje vreme da dignem u vazduh jer me ne sledi, gospodine policajče, to su moja dela.” Toga trenutka bomba se meni samom učinila velikom kao ogromne trube hartije istovarene ispred štamparija novina. „Ah, vi pišete za novine”, blago reče policajac, „vama nije potrebna nikakva pismena dozvola.”

III

Moja bomba se otkotrljala u veličanstvenom luku kroz kapiju parlamenta, u veliko predvorje, gde uvek sedi dosta policajaca kad se najavi neka revolucija. Smeo sam i da je zapalim, ali ona se ugasila jer su se gore držali govori. Kad sam uzviknuo: „To će i dvadeset godina posle moje smrti biti bomba!” svi su se policajci bacili na mene. Imao sam nekakvu alatku pri sebi koja se, mislim, zove ručna bušilica; to je bušilica koju uprete sebi o grudi i ručnim pokretačem stavljate u pokret; njome se buše rupe u gvožđu; njome sam se branio. Stavio sam je jednom policajcu između drugog i trećeg dugmeta i počeo da okrećem. On je bio sve bleđi. Ali, drugi su me šćepali za ruke, pa, iako ih odmah nisu uspeli čvrsto da uhvate, ipak se na moje ruke svaljivao sve veći teret pod kojim one najzad više nisu mogle napred.

Tako su me uhapsili.

IV

„Gospodine sudijo –!“, rekoše.

„Gospodine sudijo, štošta sam u životu izučavao i čime se sve nisam bavio želeći da postanem pesnik, da upoznam svoje vreme–, a ne samo–“; branio sam se besramno, ali sudiji je sve to već bilo poznato, nasmešio se i upitao:

„Jeste li jurili za zaradom?“

„Nikada!“, uzviknuh radosno, „pa to je zabranjeno!“

Tada predsedavajući pogleda onoga koji je sedeo kraj njega, pravnik kolegu levo od sebe, državni tužilac novinara, i svi se nasmejaše. „Zahtevam stručno mišljenje veštaka“, trijumfalno uzviknu branilac.

„Optuženi ste jer ne jurite za zaradom“, reče sudija.

Od tada sedim u zatvoru.

Nedostaje mu vijuga za novac, objašnjavali su veštaci, zbog toga ne poseduje ni moralne regulative i postaje odmah razdražljiv kad se prema njemu oštrije postupa; osim toga, pati i od nesposobnosti da sabere misli, ne može da zapamti ono što su drugi već sto puta rekli, uvek je u potrazi za novim idejama. I tako dalje. Još gora su bila mišljenja književnih veštaka. U celini sam ocenjen kao čovek manje vrednosti kome se jedino ne osporava pravo da bude kažnjavan.

Ali, od kada je donet takav sud o meni, živim u bajci reda. Niko ne osuđuje moje nedolično ponašanje, naprotiv, moja pojava među zatvorenicima zrači nekakvom blagošću. Moja inteligencija prosto štrči. Kao književnik, ja sam autoritet i dozvoljeno mi je čak da za nadzornike pišem pisma. Svi me hvale. Ja, koji sam u svetu ispravnih građana bio čovek manje vrednosti, u svetu neispravnih sam opšteprihvaćeni moralni i intelektualni genije. A ja ne činim ništa za novac, već sve za pohvalu i samopohvalu. Radim ponovo kao krojač. Čudesna je suština rada, moja duša je igla; ona satima uleće i izleće, danima zuji kao pčela, a moja glava je tako prazna, kao kad čovek leži u grobu, a pčele zuje.

V

Ako bi mi neko dokazao da sve ovo nije istina i da ja nisam bivši krojač, čovek manje vrednosti, i da ne živim u zatvoru, tada bih predsednika Republike molio za počasno mesto u ludnici.

I tamo je lepo. Sasvim bih bio dorastao tamošnjim zahtevima, i niko se ne bi čudio što svoje poslove obavljam zbog njih samih. Štaviše, tamo bi mi i sve prepreke uklanjali s puta.

LIST IZ DNEVNIKA

Čovek ne mora da bude mnogo star da bi se sećao doživljaja kojih više nema.

Meni se u detinjstvu često događalo da gledam sledeći neobičan prizor: žena čvrsto drži jednom rukom ribu koja se trza dok joj drugom seče trbuh. Sećam se, to su uvek bile krupne žene; smirenost njihovih lica i grudi izražavala je njihovu dobroćudnost i strpljivost, uvek su bile opasane belom keceljom. Toga danas više nema. Ako bi se danas tako nešto i dogodilo u kuhinji, žene bi bile mršave, podšišane, nosile bi kratke suknje i pokreti bi im bili više dečaćki; jednom rečju, to više ne bi moglo da bude kao nekad. Lice žene bi danas u najboljem slučaju moglo da ima izraz dečaka koji muči neku životinju. Ne verujem da bi jedna takva slika više uopšte mogla da nekome u toj meri glupo i nerazumno izazove bol u duši kao što je to bilo moguće pre dvadeset godina.

Znam da bi se danas ovakvo sećanje iz detinjstva tumačilo kao karakterističan izraz dečje seksualnosti u kojoj se žudnja za materinskim tipom žene sjedinjuje sa slutnjom ljigave odvratnosti i uništavajućim osećanjima tabua, autoriteta i sopstvene minornosti. Da je Šopenhauer poznao psihoanalizu, on bi joj u ovom slučaju prigovorio da ova okrutna dečaćka želja, u kojoj su pomešana osećanja nesposobnosti i žudnje, ne označava neki rani oblik mazohizma, koji jedva da ostavlja vidljivog traga, već slutnju istinske ljubavi. „Kad odgonetneš tu tajnu”, rekao bi on, „i sklopiš knjigu ljubavi, primetićeš da u njoj ničeg drugog nije bilo osim uvek te iste slike. Slike gde se ti, dobrovoljno nedobrovoljac, trzaš u ruci neke žene bezazlenog lika koja te čvrsto drži i vadi ti iz utrobe deo onog velikog, strašnog, srećnog uobraženja od koga su već otkidale sve njene prethodnice.” Mrzeo je ljubav, taj veliki filozof, i samo zato što je bio muškarac, izjašnjavao se kao ženomrzac.

Ali, kako se ljubav – ako je to njena prava priroda – oglašava ženi? Pitao sam M. Ona Šopenhaueru nije imala ništa da prigovori. Sve je tu tačno, samo su uloge izmenjene; naime, žena, kad dođe u godine ispunjene setom i mudrošću, upoznaje takođe to osećanje, da se, zapravo, ona oduvek samo uzalud trzala u rukama muškaraca. Ni psihoanaliza joj nije ulivala mnogo poverenja. M. je tvrdila da je psihoanaliza, u stvari, kitnjasti pronalazak muškaraca. Malo žena je

sarađivalo na njoj; većina samo u bespomoćnoj ulozi bolesnika. M. ne može da podnese taj arsenal sečiva i muškaraca iz snova sa ljutitim crvenim glavama. Uostalom, ne bi bilo neprirodno kad bi se ispostavilo da su ove ženske fantazije, zapravo, fantazije muškaraca o ženskoj fantaziji, u najmanju ruku one su filtrirane i nose pečat muške uobrazilje.

Na ovu temu smo došli idući duž dunavskog kanala, to je bilo u Beču; u nedelji proslavljanja božićnih praznika. Lepa, praznično neodređena, svetlucava izmaglica nad površinom vode. Tamnomrki brodovi, visoko uzdignutih paluba čije ivice dosežu do visine keja. Velika burad na obali. Zamor žena. Muškarci, u vunenim prslucima, živahnim crvenim rukama hvataju ribe i vade ih iz velikih buradi. Jadne, krupne ribe, grčeći se, hvataju vazduh; odmeravaju ih rukama; stavljaju u mreže. Osećamo kako i ta njihova sivosrebrnasta tela i snažan otpor koji ona zgrčena u luku pružaju rukama ispitivača i njihova patnja dirljivo sudeluju u svetoj radosti toga prazničnog dana. M. nije našla ništa neobičnou tome što žene usmrćuju ribe; neko, ipak, mora ova jadona stvorenja da pripremi za tiganje, uz pretpostavku, naravno, da smatramo da nam je dopušteno da ih jedemo. M. je imala prijatne, radoznale oči i toga trenutka su sve žene, bez obzira na to da li nose kratku ili dugu kosu, da li su materinskog ili dečačkog stasa, izgledale upravo kao ona.

Sećam se da sam joj to napomenuo. Pred nama je ležao razgolićen mnogo jednostavniji i običniji spektar ljudskih interesovanja nego što je bio onaj o kome smo govorili; unekoliko ono socijalno praiskonsko bitisanje koje se sastoji od pripremanja jela, jedenja i radovanja, u šta spada i neizveštačeno grljenje. Najpre nad tim, a zatim izvan toga pešačiti, naizmenično, zbližavajući se, razilazeći se, komplikacije, značenja, zadržavanja i ubrzavanja, pritisci, poteškoće, blaženstva, uobraženja i smrtonosni sukobi. Sa jednog sasvim običnog predela uzdiže se para, stvaraju se oblaci koji dočaravaju dvorce promenljivih oblika, koji se zatim opet polako preobražavaju u nešto drugo, ali za trenutak sav predeo poprima izgled slike nad kojom kao kruna stoje ti oblaci. Ne znam da li je to dovoljno jasno; međutim, meni su baš te reči padale na pamet i dok sam ih izgovarao, verovao sam da vidim oblake u obliku dvoraca čitavih stoleća koji se uzdižu iz u osnovi uvek prisutne ljudske plitkosti.

M. na to nije ništa odgovorila. Ali posle izvesnog vremena ona reče nešto što nije bilo u uskoj vezi s tim: „Znam samo jedan jedini doživljaj koji bi se mogao porediti sa tvojim opisom žena koje pripremaju ribe, iako je u ovom slučaju reč o nečem sasvim drugom. Bila sam devojčica kad mi je umro deda i kad je tata otputovao. Zapravo nisam ni shvatila zašto je on odjednom otišao, jer tek kad se vratio opširno mi je ispričao šta se dogodilo. O dedi nisam mnogo znala i taj razgovor u dnevnoj sobi u prisustvu majke nije u početku na mene ostavio neki naročiti utisak. Ali, kad je moj otac hteo da opiše kako je deda izgledao kad ga je zatekao na samrtničkoj postelji, on je toga trenutka položio ruke na sto, zaronio u njih lice i iznenada počeo gorko da jeca. Do tada još nikada nisam videla odraslog čoveka da plače i pomislila sam da ću propasti u zemlju od stida. Lice mog dragog uplakanog oca koje se treslo, sa velikom bradom koja je iznenada postala smešna, zbolelo me je do dna duše!”

„Ni to se više ne bi moglo doživeti na istovetan način”, izgovorili smo oboje istog trenutka, „jer očevi više nemaju brade!” Da li smo se na to nasmejali ili samo nasmešili, više ne znam. Ali, tačno se sećam kako se nekakva razgaljenost prosto mogla opipati. Sa planine je, naime, naišao vetar sa snegom koji se topio iznad površine vode, sa naših lica izbijala je toplota koja se ponovo zamrzavala u svežini srebrnaste izmaglice; svet je postajao time tako neodređen; osećalo se kako se, dok smo razgovarali, naša lica na tom vazduhu razgaljuju ili ukrućuju a da se to nije moglo razlikovati. Pri tom su naše reči dobijale dublje značenje nego što im po sadržaju verovatno pripada.

OLUJNA PLIMA NA ZILTU

Na dan 30. avgusta ostrvo Zilt, poznato po svojim kupalištima, iznenadila je olujna plima jačine kakva već decenijama nije zapamćena, niti se ikad očekuje.

Prethodilo joj je neuobičajeno vreme. Na ovom ostrvu, osim kratkih, sasvim su retki jači udari vetra, jer se vetrovi, iz nekakvih atmosferskih uzroka, razdvajaju na južnom rtu ostrva da bi samo proćarlijali sa obe njegove strane duž sprudova i potom se sasvim umirili nad površinom Severnog mora. Međutim, ovoga puta uporni jugozapadni vetar noćima je nad ostrvom izazivao nepogode; danima je pre podne kiša ravnomerno padala, po podne bi se razvedrilo, jutra i večeri bili su neprijatno prozirni. Banjski gosti, osim njih nekoliko, ove godine su neobično rano otputovali, delimično zbog takvog vremena, delimično zbog poskupljenja prevoza u Nemačkoj; izgledalo je da se ostrvo tih poslednjih dana ponovo okrenulo sebi i svojoj usamljenosti ispunjenoj fantastikom. U noći koja je prethodila olujnoj plimi grom je na ostrvu udario u seosku kuću i zapalio je, i taj nevažni događaj sada, kad je prestala sezona kupanja i ona poznata sezonska i dolarska uzrujanost, dobio je sasvim posebnu težinu za povučene stanovnike ostrva koji su, preplašeni, govorili da se takva nesreća nije zbila već dvadeset i sedam godina. Požar je zahvatio malu frizijsku kuću iz 18. veka, preuređenu u letnjikovac, te kuće su ovde na selu ciglaste boje sa belim prozorskim okvirima, uzdižu se na travnjacima, šćućurene iza zemljanih i kamenih nasipa, sa starim kaljevim pločicama i nameštajem, visokim trščanim krovom duboko uvučenim s pročelja. Shvatio sam zašto su ljudi tih olujnih noći ostajali na nogama, a svetiljke sablasno svetlucale iza prozora, te kuće – izuzimajući naselja na jugu – nisu imale gromobrane. Stajali smo unaokolo, sa rukama u džepovima, i gledali u požar koji ni jaka kiša nije mogla da ugasi, nas nekoliko gostiju iz okolnih kuća i vatrogasci koji su, zureći u zažarenu krovnu konstrukciju, povremeno pokušavali nešto da učine, čas lopatama, čas vodom koja je curila iz njihovog šmrka kao iz kakvog baštenskog creva. Pod ogromnim, tmurnim nebom sve je izgledalo gotovo lepuškasto i ljupko; neprijatan utisak izazivalo je jedino ono huktanje vatre pod pritiskom vazdušnog strujanja kroz kapiju kao iz kovačkog ognjišta.

Tokom noći vetar je ojačao i sledećeg jutra duvao je vrlo jako iznad ostrva. Olujni vetrovi na visokim planinama tutnje i besne, ovaj je, pak, bio sličan ogromnoj, gotovo mirnoj struji koja podrhtava samo od unutrašnjih udara. Gore na dinamama oči jedva da su mogle da se drže otvorene, a pustari iza dina ljudi su teturali tamo-amo u šarenim vunenim jaknama nalik na treperavu cvetnu livadu. U tri časa plima je bila na vrhuncu; naprežući se, kretali smo se obalom i gledali kako voda od jedan čas po podne sve više raste. Najpre je progutala peščane zamkove i široki pojas plaže, zatim je odvukla pletene korpe za sedenje na plaži, koje su ljudi radi sigurnosti sklonili iza plaže prislonivši ih uspravno do pola visine ostrvskog zida; jedna za drugom, poduhvaćene talasima, pljusnule bi one u vodu poput ogromnih morskih pasa. Sve ovo bila je igra, mada se već naslućivala elementarna nepogoda koja može da prouzrokuje i znatnu štetu. Ali, u tri časa, kada je voda trebalo da počne polako da opada, to se nije dogodilo: voda je i dalje rasla pod pritiskom ogromne snage vetra. Vodena masa je do pola visine zapljuskivala „bedem” koji se protezao obalom, zid stvoren od naslaga peska, zemlje i ilovače, visine deset do trideset metara, homerovske siluete, kojim se ostrvo uzdizalo iz obale, a ogromne mase zemlje razmekšane kišom, opsednute talasima kao maljevima, odronjavale su se kilometrima duž obale Zilta.

Međutim, katastrofa se nije zbila ovde na obali, direktno izloženoj udarima plime, već, za pravo čudo, na prostranim sprudovima. Ostrvo Zilt obrazuje na jugu, iza gradića Vesterland, velika otvorena klešta između čijih je krakova sprudasto područje koje gotovo da je potpuno izolovano od otvorenog mora, pri oseci je još udaljenije od obale i liči na veliku močvaru. Čini se da se ova srazmemo mala količina vode koja prima ogromnu energiju od udara Severnog mora zbog toga izuzetno snažno njiše, a s drage strane se ostrvo spušta sa nekoliko metara nadmorske visine u potpunu nizinu i završava u takozvanim ritovima koji služe za ispašu i leže gotovo na visini morske površine; na ovakvo zemljište, na izgled krećući se slivovima nekoliko potoka, provalila je plima ogromnom silinom i prekrila ga zapenušanom vodom više kilometara u dubinu kopna. Provala plime trajala je više časova, seoska imanja pružala su joj otpor, a konačno ju je zaustavio tek jedan dramski nasip; ova iznenadna olujna plima

uništala je veliki deo žetve, stradalo je mnogo stoke, a i nekoliko ljudi se utopilo.

Sutradan po nesreći nevreme se smirilo, sve je izgledalo kao posle kakve provale oblaka; na sve strane jezerca, ostaci žetve ležali su u blatu, seljaci su skupljali na gomilu zrnavlje žita i seno, oštećena su i postrojenja u Vesterlandu, svugde na obali videle su se grude zemlje, nekoliko entuzijasta je u pesku već kopalo nove zamkove. Na jugu, dva kilometra od obale, na nasipu čovečje visine, našao sam malog uginulog poljskog miša slepljene dlake koga su talasi tu izbacili; to je bilo sve što je plima ostavila za sobom radoznom posmatraču; svoje vrednije žrtve nabujalo more je pri povlačenju odvučlo sa sobom.

ŽEDNI

Zvao se Ali i priključio nam se dragovoljno izvesno vreme pre ubistva; nismo znali odakle je i verovali smo da obitava na nekom od seoskih imanja razbacanih po okolnim planinskim padinama. Zato mu je i ime Ali bilo slobodna tvorevina, moglo bi se reći plod fantazije. Učitelj ga je sasvim iznenada smislio kad su im se pogledi prvi put susreli i utonuli jedan u drugi. Kako je ovo ime bilo prilično neprikladno i nerazumno, a na izvestan način nam ipak izgledalo prihvatljivo, imali smo utisak da je učitelju pala na pamet nekakva pesma i našli se u čudu. Svi smo se potom ipak založili da mu se da ime Ali, a i on se mirio s tim kao da se oduvek tako zvao; krenuli smo tako toga popodneva upetoro iz gostionice, spuštajući se džombastim putem prema Torentu ili kako se već zvao taj pusti trougao koji je stvorio nabujali planinski potok, napuštajući svoju vrljetnu uvalu, slivajući se i probijajući se u veliku, plodnu glavnu dolinu, gde ga potom preuzima mala brza civilizovana reka koja već u svojim počecima nosi ime poznato u Evropi.

„Više ne mogu da podnesem ovo trouglasto praiskonsko stanje!”, rasrdio sam se ja. „Svugde gde se priroda javi u prostim geometrijskim oblicima, ona je podmukla; okrugla jezera su puna opasnih virova, vulkani su kupastog oblika...”, pokušavao sam da nađem još dokaza, ali mi više nijedan nije padao na pamet. „Kamen u žuči je kockast sa glatkim uglovima”, dodade tkač svile. „Glečeri su ploče”, dopuni železnički službenik koji je tri meseca studirao prava i pri tom naučio da se skija. „A vi ste budale na kvadrat”, zaključio učitelj ovaj razgovor, „vi zaboravljate da je čitava Zemlja okrugla!” On je bio izuzetno snažan čovek.

Kao što je i naš razgovor uvek bio zbrda-zdola kadgod smo krstarili Torentom, tako je i u našem ponašanju bilo dosta razuzdanosti. Izbegavali smo put koji je presecao trouglasti predeo, posut tucanikom, i sam kao kakav isušeni potok, skakali smo galameći preko kamenih brazdi u kojima je potok iščezavao za vreme suše; držali smo se čvrsto za ruke da prilikom opsežnijeg napada na neki grm ne bismo bili odbačeni nazad, i upadali bismo svi zajedno u njega, urlali smo kao da u ovoj pustinji širokoj deset minuta hoda, a kilometrima dugačkoj nema nigde nikog, vikom smo rasterivali ovce koje su se napasale malim ostrvima trave. U tome je naročito Ali bio

zastašujuće revnostan, pocikivao je od zadovoljstva, a mi smo zviždali za njim i vikali: „Ali!” Od straha da stvarno ne ščepa i ne razdere neku ovcu poskakivali smo i po metar uvis samo da ga ne izgubimo iz vida, a pri tom smo i mi pocikivali.

Ali je, međutim, za razliku od nas drugih, bio pas, i to venecijanska vrsta lovačkog psa, u šta nas je uveravao učitelj kome u prirodnjačkim pitanjima nismo mogli da se suprotstavljamo, a, osim toga, Ali je najpre pritrčao njemu, a ne nama. Nije bio naročito visok, ali zato je bio širok i snažno građen, sa velikim, dobroćudnim, klempavim ušima, krivim, snažnim nogama i kratkom dlakom koja bi, onako išarana krupnim mrljama, smeđa i bela podsećala na kesten, da beli delovi nisu bili poprskani crnim, kao što je beli konj posut sivim tačkicama. Da je Ali kojim slučajem ubio neku od ovaca, imali bismo velike neprijatnosti jer je samo nekoliko stotina koraka iza Torenta već počinjao gradić koji nije bio veći od trgovačke ulice, ali je bio tako dobro uređen i nastanjen tako imućnim građanima da je imao status grada. Svaki put bismo iza poslednjih grmova pošteno istresali pantalone na nogama, udaranjem o tlo stresali bismo bar malo prašine sa cipela, trudili smo se da što više uklonimo neobuzdanost sa naših lica i pozivali Alija da ide neposredno iza naših nogu, barem onim delom ulice koji je vodio između trgovina i bio vredan poštovanja, pre nego što se u produžetku ne domognemo druge strane glavnog drumu koji je vodio prema jezeru i novim uživanjima.

Kad bismo uzeli kartu Evrope i označili na njoj mesto gde ovaj grad leži, i to najfinijim vrhom čiode, onda bi i sam taj ubod daleko prevazilazio grad i dosezao brežuljke koji su za njega bili neobično značajni jer je iza njih izlazilo i zalazilo sunce. Bilo je malo izgleda da mi, onako mladi i znatiželjni, brzo krenemo odatle. Jedanput nedeljno stizale su u grad ilustrovane novine, sa slikama iz celog sveta. Oblakoderi i brzine od 200 km na čas, nage igračice i donje rublje finih dama, velike svetske varalice i odlazak na safari u Afriku, žene žrtve drogiranja kokainom i venčanja u visokom društvu. Znali smo za sve tehničke izraze otmenog doba i naše oči su upijale te slike kao da smo gutali sjajne dragulje koji bi se tada zaglavljivali u grlu, tako da nisu mogli ni napred ni nazad. Verujem da nas ništa ne bi odvratilo od toga da obrazujemo razbojničku bandu i orobimo ceo

svet; ali nismo znali kako se to radi. Meštani su doživljavali sve to sasvim drukčije od nas, oni bi putovali ponekad u sledeće veće mesto – odakle su, opet trgujući, putovali u sledeća još veća mesta – i poneko bi odatle doneo kući, blesavo se smešeći, neku modernu kravatu, drugi, pak, neku još mnogo goru uspomenu, a treći su se čak dovezli nekim automobilčićem. Tako je lukavi gradić postepeno hvatao korak sa novim vremenom, te na kraju više nije živeo sasvim bez malih avantura i potajnih skandala među svojim zidovima. Ali, mi smo to prezirali; izjavljivali smo da su ti njihovi automobili zastareli, pravi muzejski modeli i besno tumarali okolo.

Toga dana kad se zbila ta mala nesreća, to ubistvo, dolazili smo opet iz Torenta i baš smo bili ispred prvih isturenih kuća u kojima su stanovali siromasi i železnički radnici kad je Ali, istrčavši ispred nas, već uveliko počeo da njuška zidove i pragove na vratima; mi smo Aliju, koga je želja za avanturama oterala iz zavičaja, nudili samo viku i prazna uzbuđenja. Sada smo videli i čuli, ništa ne sluteći, kako ga je u njegovom poslu lajanjem uznemirilo jedno psetance koje je izjurilo iz kuće izigravajući zlovoljnog vlasnika, pravilo se važno i došljaku onemogućavalo pristup.

Ono je, po svemu sudeći, ako se izuzme ovo uobičajeno prenemaganje, bilo sasvim umiljato stvorenje. To sasvim obično psetance, sa prljavom žućkastom dugačkom dlakom, koje je možda htelo samo da se igra, smatralo je, izgleda, da najpre treba u dovoljnoj meri da odgovori svojoj dužnosti čuvara i domaćina. Međutim, Aliju nije bilo do šale. Uzdignuti žućkasti rep maloga, kao kakva zastava, upravo se bio pokrenuo na stranu da bi započeo da maše – tvrdio je kasnije tkač svile – ali, pre nego što je završio i drugu polovinu ovog pokreta, čime bi se pseća razdraganost raširila čitavim zadnjim delom tela, dok je prednji još režao, besno i protiv svih običaja, Ali mu je zario zube u vrat, zavitlao čeljustima dva puta tamo-amo, a onda ga ispljunuo na zemlju. Naše uši je zaparao žalostan kratak krik posle kojeg je, pre nego što smo mogli da pritrčimo, usledila jeziva tišina, i tu ispred kuće ležalo je sada psetance sa onim ukočenim, pomalo smešnim, pomalo dirljivim izrazom leša, dok se Ali izgubio iz našeg vidokruga.

Čudno je kako nas je ovaj doživljaj, koji bi neki dobroćudan i zadovoljan prolaznik jedva propratio sleganjem ramena u znak

sažaljenja, toliko iznenadio i potresao, kao grom iz vedra neba. U nama se zbio preobražaj. „Moraš ga istući!”, doviknuo sam učitelju s nezadrživim uzbuđenjem, i svi ostali povikaše uglas: „Moraš ga istaći!” Kod učitelja je izgleda prevagnulo isto uverenje; kao u teškom snu uze on čokot vinove loze koji je visio preko ograde i pozva Alija. Tokom kažnjavanja ovaj ne ispusti gotovo ni glas bola. Udarce je primao ležeći na zemlji i trpeo je kao kakav ratnik plemenitog porekla. Međutim, kad se zadavanje bola, uz našu glasnu podršku, otešlo i, po njegovom mišljenju, prekoračilo granicu pravednog kažnjavanja, Ali poče najpre da reži, a potom i da kezi zube. „Moraš još da ga tučeš!”, vikali smo, i učitelj, koji je, izgleda, već nameravao da prestane, stvarno nastavi dalje. Ipak, što god je Ali bivao opasniji, udarci postadoše ređi. Trebalo je da tako deluju pedagoški, da budu ređi i tobože precizniji, a zapravo su zadavani sa sve više oklevanja. Bio je to snažan mlad čovek, taj učitelj, sa gustom kosom, uvek sam ga smatrao odvažnim momkom, ali sad mi se činilo, gledajući ga s leđa i ne videći mu lice, da se plašio i bio meka srca.

Time se završio ovaj neočekivani mali doživljaj, naime, iza ugla kuće naišla je jedna mršava žena svađalačkog izraza, noseći u ruci zdelu, mi smo se pobojali da je ona vlasnica prijavog psetanceta i da će podići veliku larmu koja bi mogla da ima nesagledive posledice, jer mi baš i nismo bili omiljeni u tom gradiću, i zato smo smesta odmaglili. Najpre dostojanstveno, laganim hodom; ali, čim smo se našli zaklonjeni jednom kućom, dadosmo se u trk; a kada smo tamo dalje ponovo postali vidljivi, potrčismo galopom, sada već obesno, poskakujući čas u jednu, čas u drugu stranu, što je trebalo da ukaže na našu nevinost, ipak sve je bilo sračunato na to da se što brže udaljimo od mesta nedela. Međutim, iza nas se nisu čuli nikakvi zvuci; kad je Ali, koji je najpre zlovoljno kasao za nama, video način na koji trčimo i skačemo, oraspoložio se i on, počeo je da poskakuje uz nas, dodirujući svakog njuškom i sad je već grabio prema gradu cičeći kao naš vođa.

S druge strane prostirala su se polja kukuruza višeg od čoveka. Kad neko nečiste savesti prolazi kroz njih, čini se da nekako čudesno šapuću. I tada je iskrslalo jezero; put je dalje vodio obronkom brda naviše. Kroz šumu pitomog kestena. I javora. Jezero je tonulo sve dublje. A onda, na putu, gostionica gde je bilo hleba i vina. Tako

nešto ni jedan od nas nikada nije propustio. Vrućina dana dogorevala je na našim licima, a zagrejanost vinom izbijala je u njima kao mesec u oblacima. Ispod drveća se hvatao mrak; na kamenu stavištu zastakljenu lampu. Rekoše, put vodi dalje u divlje kamene vrleti, a onda preko planine u veliku dolinu. To je rekla Agnesa, gostioničareva kći, čijeg dragana nismo poznavali, ali smo pretpostavljali da je neki viđeni građanin koji nije mnogo mario za nas. A sa mesecom i vinom i rasplnutom napetošću dana ponovo se javi sećanje na počinjeno ubistvo koje smo dotad skrivali jedan od drugog.

„Nije bilo fer od Alija, kod tolike razlike u veličini!”, pokušao je da ublaži naš užas ljubitelj sporta, železnički službenik. „Neravnopravna borba je uvek odvratna!” Međutim, njegovo objašnjenje nije naišlo na odobravanje. Jedan drugi je rekao: „Da je bar bila neka mačka!” i nikome nije polazilo za rukom da od nas odagna osećanje odvratnosti prema ovom događaju. Ućutali smo. Najzad je jedan ponovo lagano progovorio: „To nama uopšte i nije bilo odvratno. Mi smo naseli.” To je bila suština stvari. Nagazili smo na svoje srce i okliznuli se kad je krik neizrecivog odjeknuo u vazduhu, i sad smo to hteli jednim udarcem nogom da odgurnemo kao da smo se slučajno okliznuli na kori lubenice.

„Da je to počinio neki čovek, onda bi se to okvalifikovalo jednostavno kao ubistvo u afektu!”, skrenuo je razgovor tkač svile. „Tri godine robije i ništa više!” Učitelj dočeka primedbu: „Ne može se suditi životinji kao čoveku.” On je iznenada posumnjao da bismo u ovom raspoloženju mogli nešto da odlučimo protiv Alija.

Pauza, i onda nenadano jedan grubo upita: „Jesi li ti siguran u to?” Sada smo ponovo bili tamo gde je trebalo da budemo.

„Ništa on ne zna!”, besno viknu tkač svile koji učitelja odjednom ostavi na cedilu. „U afektu se može neko drugi čak i za vrat ugristi i klati zubima dok ne umre!” On ne dade dalje nikakvo objašnjenje, već začuta. Svi ga začuđeno pogledaše. Imućni tkač svile bio je jedini među nama čija je porodica poticala iz ove varošice i sad je izgledao kao da bi piletu mogao da zavrne šiju. Nismo, na žalost, bili u stanju da mu protivrečimo, ali razlika između našeg odobravanja i očiglednog gađenja bila je vrlo mala.

„Zašto ste onda svi od mene zahtevali da ga tučem?!“, pitao je sada žalosno učitelj.

Da, zašto? jedan gurnu svoju stolicu unazad i reče ustajući: „Dokle ćemo još morati da ostanemo u ovom prokletom budžaku od grada!?“

Uzeo sam lampu i osvetlio ispod stola gde je Ali spavao. On se probudio i protegao svoje dobroćudne šape, preko zuba su mu snjuške prostodušno padali veliki visuljci kože. „Ali!“, pozvasmo ga. Agnesa je stajala na pragu kuće prekrštenih ruku i gledala nas. Tako je uvek stajala i gledala nas kad su nam reči čas zapinjale, čas se uzdizale prema zvezdama kao pena iznad kakvog vodopada. Nikada nismo znali da li je razumela naš govor, nikada nije učestvovala u njemu, ona nas je posmatrala kao što se posmatraju životinje ili stvari, izgledalo je da nas prezire. Podigao sam lampu i bacio novac na sto – od toga je živnula. Ali je prestao da se proteže i zakasao pred nama putem nazad u grad. Izgledalo je da je bio zadovoljan svojim danom, a ja mislim da smo mu mi potajno zavideli na tome.

PRENOĆIŠTE U PREDGRADU

Svake bogovetne noći tačno u ponoć zatvarana su teška, drvena krila ulazne kapije i na nju sa unutrašnje strane navlačene dve gvozdene prečage debljine ruke. Do tada bi zakasnele goste sačekivala sanjiva stara služavka u seljačkoj nošnji. Četvrt časa kasnije prošao bi tuda lagano kružeći gradom stražar koji je nadgledao vreme zatvaranja gostionica. U jedan čas po ponoći iz magle bi izronila patrola koja je dolazila iz obližnje kasarne, bat tri para nogu bivao je sve glasniji, da bi prerastao u zvonak marš i ubrzo utihnuo u daljini. Dugo potom ne bi se čulo ništa osim hladnog, vlažnog ćutanja tih novembarskih noći. Tek u tri časa naišla bi prva kola sa sela. Uz veliku buku prolazila su treskajući se preko kaldrme. Umotani u svoju ćebad, ogluveli od kloparanja točkova, ukočeni od jutarnje studeni njihali su se iza konja kočijaši.

Jedne takve noći pred samu ponoć došao je taj par i zatražio sobu. Služavki se muškarac učinio poznat. Bez ikakve žurbe zatvorila je visoku kapiju, navukla teške prečage i povelala goste, ne pitajući ih ništa. Najpre uz kamene stepenice, tada dugačkim hodnikom bez prozora, sa dva nagla i neočekivana zavoja, zatim uz pet kamenih stepenika, izlizanih od silnog gaženja i ponovo jednim hodnikom prekrivenim napuklim kamenim pločama koje su se pomerale pod težinom nogu. Na njegovom kraju, što goste nije nimalo začudilo, nekoliko uskih stepenika vodilo je nagore, do jednog malog trema na koji su izlazila troja vrata; stajala su niska i mrka nad otvorom stepeništa.

„Jesu li ove sobe zauzete?“, upita muškarac, pokazujući na druga dvoja vrata. Starica je odrečno zatresla glavom dok je osvetljavajući svećom otključavala jednu od soba; tada je sa visoko uzdignutom svećom stala pred vrata i propustila goste da uđu u sobu. Njoj se ovde nije često događalo da čuje šuštanje svilenih podsuknji i brzo sitno koračanje žena u visokim potpeticama koje uplašeno izmiču pred svakom senkom na kamenim pločama. „Oh, al’ je jezivo! Uh, al’ je romantično!“, uzviknula je žena više puta, što je starica, inače sumnjičava prema ovoj ženi u svili, shvatila kao prigovor, te se prkosno i tupo zagleda u oči nepoznatoj koja je morala da prođe kraj nje. Gošća, mogla je imati četrdeset godina ili možda još i neku preko toga, našavši se u nedoumici, oholo klimnu glavom. – Odavno

je prošla prvu mladost, pomisli služavka – sa sopstvenim mužem u božje ime, ako se to i desi, još i nekako, ali ovoj je do avanture! Tada uze novac za sobu, utrnu sveću i ode u svoju sobu.

U čitavom konačičtu više se nije mogao čuti nikakav zvuk. Svetlost sveće još nije stigla da ispuni sve uglove bednog sobička. Nepoznati je stajao poput nepomične uspravne senke kraj prozora, dok je žena sedela na ivici kreveta mučena neizvesnošću. Patila je što je morala dugo da čeka. Muškarac se nije pomerao sa svoga mesta. Ako je do tada sve teklo brzo, sada se, kao da su utonuli u san, javio nekakav žilavi otpor koji je kočio svaki pokret i paralisao svaki delić tela. Osećao je da ova žena očekuje nešto od njega. Kako se samo usuđivala?! Sigurno je očekivala da ga vidi pred svojim nogama. Sad bih je morao prekriti poljupcima, reče sebi. Pozlilo mu je. Haljina joj je bila do grla zakopčana, kosa ofarbana: otvoriti sve to značilo bi otvoriti duplju jednog nezamislivog unutrašnjeg života, vrata jedne tamnice. U sredini sobe se nalazio sto; za njim su sedele stvari njenog života; u domaćim papučama, raspoznavala su im se lica. Posmatrao je sve to neprijateljski i uplašeno. Htela je da ga uhvati; njena ruka je na kvaci neprekidno pritiskivala njegovu. Na kraju mu nije preostalo ništa drugo do da uleti unutra kao topovsko đule i strgne tapete sa zidova! Krajnjim naporom uspelo mu je najzad da se suprotstavi ovim otporima i s mukom istisne iz sebe rečenicu: „Da li si me odmah primetila kad sam te pogledao?”

Možda bi bilo bolje da ni to nije rekao. Izbio je pravi vatromet reči. „Oči su ti bile kao dve crne kupine!”, ili je rekla „zvezde”?, „Te tvoje divlje, neobuzdane usne!”

„I tebe je, naravno, odmah obuzela strast?”

„Da, dragi! Zar bih inače bila ovde?!” odzvanjalo je ovo njeno naglašeno protivpitanje. A šta, ako je postala žrtva jednog besramnog čoveka? Ona ga nije poznavala; odeća, hod i lice bili su mu otmeni, a ljubav strast! To je bilo sve.

„Pratio sam te danima...!”, tiho izusti on.

Tog trenutka je shvatio da je savršeno nemoguće da se pribere. Zar će njena naga koža da pritisne njegovu nagu i nezaštićenu kožu? Zar njene grudi treba toplinom da ispune njegove? Pokušavao je vicevima da odugovlači. Oni su, međutim, bili mučni i bojažljivi. Rekao je: „Krupne žene stežu i svoje noge, zar ne? I to cipelama s

vrpcama. A onda tamo gore gde se vezuju krajevi vrpce ukaže se uvek malčice mesa, kao preкисло testo, a oko toga mesta uvek se širi jedva primetan, ali poseban miris. Jedva primetan voštani miris kakvog nigde na svetu nema! Svuci se!”

Nesrećna žena, koja je, zbunjena, prećutala svoje ime, bila je vidno uzbuđena. „Varate se!”, uzviknu ona, „nemojte da mi govorite ti, pustite me da idem, ja sam čestita žena, ja sam dama!”

„Izvini!”, reče on. Opet mu je lice zadobilo onaj plemenit i paćenički izraz. Tako izgleda samo čovek koji je sposoban da doživljava duboka osećanja. Čovek koga muči velika grešna strast. Leopold će se vratiti tek prekosutra, ali, ni on me ne razume – pade joj na pamet – ipak bi trebalo da telefoniram svojim da ću noćiti van kuće. Krv, koja joj se od srdžbe bila podigla u glavu, sjuri se strmoglavo natrag u slabine. On je šakom prekrpio oči. Osećala je da je bila nepravedna prema njemu. Klicala je u sebi: Ljubomorani si? Ah, ti, slatki! Ti, gorki! Mora da ti je teško palo, ne poznajući me, da pronađeš pravi put kako da mi priđeš! Htela je da mu kaže da je Leopold, doduše, dobar čovek, ali...

On kao da pogodi tok njenih misli jer odjednom reče: „Zavidim ti na njemu.” I pri tom je prvi put bilo živosti u njegovom izrazu. Oči su mu gorele kao dve buktinje i njoj se učini kao da je hteo rečima da ih ugasi – tako čudno je počeo da jenjava žar u njegovim očima. On nastavi: „Nikada nisam bio ljubomorani. Volim sobe kao što je ova. Baš jednu ovakvu bednu stoličicu. Baš ovakvu posteljinu u kojoj je možda još pre jednog časa spavao neki momak oboleo od boginja!”

Nasmešila se. „Šališ se, grubijanu! Pastuve! Hoćeš samo da osetim veličinu žrtve koju prinosim tvojoj lepoti.”

„Ne”, reče on, „zar ti ova dva voštana krnjavka ne izgledaju kao dva nagorela uda? Oni su te ovde čekali. Možda te u krevetu čeka gamad, zaći će ti pod meko, slatko testo kože i jesti, a ti je u zanosu nećeš ni osetiti. Hvala ti što si došla. Među ovim ljuspičavim, bezubim, bradavičavim stvarima ponajpre bih se usudio da se opustim. U besmislenom kotrljanju – uveravam te, ponekad odista u potpuno besmislenom kotrljanju. Ali ako me budeš požurivala, nešto će u meni zaškripati, zaista zaškripati, čuće se jedan grozan, sasvim neljudski glas kao od točkova kola.”

Govori kao kakav pesnik, reče ona sama sebi, ili filozof, tako oni danas govore; sada ga moram pustiti, kasnije ću mu pokazati da ima posla sa otmenom ženom. Ona poče odlučno da se svlači, osetila se dužnom pred svojom čašću.

Njega sad obuze strah. Mučila ga je misao: To treba sad otvoriti! Kao kakvu dečju igračku, do točkića, koji zalaze u točkiće svega ostalog.

A druga muka je bila: Ona me progoni. Iz nje stalno nešto navire. I to uvek neposredno preda me. Šta li to samo ona neprestano govori?! Moram kao pas da skočim na okruglu kotrljajuću loptu njenog života.

Ona je sada sedela pred njim samo u cipelama i čarapama. Potpuno se svukla jer je on govorio o gamadi. Učinilo joj se da je tako sigurnije. Njena bedra su se njihala u naborima koji su navirali. Počela je da drhti.

Njegove oči su se trzale tamo-amo kao psi na lancu.

„Zar ti nećeš da se svučješ?“, upita ona.

„Da li bi prethodno htela da igraš?“, upita on.

Suze gneva nadođoše odnekud. Žena se pokaja zbog ove avanture i najradije bi izišla iz sobe da je mogla. Ali, šta joj sada drugo preostaje do da njegove postupke prihvati kao zanimljive i neobične. Ah, ljubav je zapravo kao kakav gonjeni konj obliven penom, pa i onda kad drhteći zastane.

„Mora da divno igraš“, reče on ponovo odugovlačeći. „Muzika se ponekad nađe na samoj granici života, pređe i preko nje. Ali pokreti..!“

„Ne, neću da igram“, odgovori ona. „Budi dobar i prestani da brbljaš gluposti. Volim te uprkos tome, neotesanko jedan. Zašto me ne poljubiš?!“

Usledilo je ćutanje. Tada on oprezno upita: „Jesu li te napustile đavolice koje su boravile u tvome telu?“ Ali istovremeno ču sebe kako izgovara besmislenu rečenicu: „Mlad je onaj ko voli“, i istog trenutka njene ruke obaviješe se oko njegovog vrata. Njegove oči počеше da se trzaju tamo-amo kao ribe u mraku.

„Smiri svoje oči, dragi, izgledaš tako plemenito i jedno!“

Tada je on snagom očajnika visoko podiže i poljubi. „Šta radi tvoj Konfučije?“, upita tiho. Ona shvati to kao neki stručni izraz muškog

društva; nije htela da pokaže svoje neznanje, osećala se prijatno kraj njega. Međutim, nešto ju je ipak opominjalo da bi bilo bolje da više ne odugovlače. Vrh njegovog jezika dodirnu njene usne. Ovaj stari način sporazumevanja među ljudima bio joj je poznat, ma kakva ih pamet pri tom krasila. Lagano poče svom širinom da izvlači svoj jezik. Tada ga opet brzo uvuče unutra i nasmeši se vragolasto. Njen vragolasti osmeh – znala je to dobro – bio je poznat još kad je bila dete. I rekla je, na sreću, možda zavedena nesvesnom spregom glasova: Konfučije se raduje – ni najskrivenija misao nije joj odavala da je ona ovu reč ikada u nekom drugom smislu čula.

Tada on uzdahnu. Okrugla lopta sveta kotrljala se na njega. „Ponovi to!”, molio je, dok su mu kolena klecala. Potrajalo je dugo dok njegovi zubi sasvim ne prodreše kroz njen jezik. I najzad ga oseti nabubrelog u ustima. Bura jednog velikog čina uzvitala ga je. U svom kovitlanju odgurnuo je belu, krvavu masu nesrećne žene koja se u jednom uglu sobe grčila i uvijala oko sebe, oko jednog visokog, promuklog, kreštavog, teturavog glasa.

PROVALA TRENUTKA

Dogodilo se to poslednjeg dana sudske rasprave, oko tri časa po podne, neposredno pre pauze koja je trebalo da počne posle završetka ispitivanja svedoka da bi se pružila mogućnost sudiji, tužiocu i optuženom da se okrepe pre nego što pravda ne izrekne presudu. Taj junski dan proticao je još od jutra opterećen žegom poput kola natovarenih senom koja se lagano približavaju, i čija škripa gotovo da se čuje. Međutim, samo se senka vrućine spustila u malu sudsku dvoranu čiji su prozori bili u senci naspram bleštavo svetlog niza kuća preko puta. Ljudi u dvorani sigurno bi lakše podnosili vrućinu napolju nego ovu podmuklu unutra, zato i nije bilo nikoga ko povremeno nije mislio na slobodu u prirodi i godišnji odmor.

Nekoliko desetina pejzaža skrivalo se u njihovim glavama. Kupalište na reci sa malim paravanom za presvlačenje; gutljaj mleka, čiji je pravi ukus ranije uvek bio pomalo čudan, sada je proticao kroz grlo poput rajskog blaženstva; železnička stanica u planini ispred koje u jutarnjoj svežini stoje hotelski momci u planinarskim cipelama sa kačketima opšivenim zlatnim gajtanima: sve same besmislene i glupe sitnice za koje nije lako reći kako se jave, ali se uvek jave kad se čovek zamori od takozvanih intelektualnih naprezanja, a ova pravna rasprava koja se bližila kraju bila je upravo takva. Ne baš mnogo simpatični tužilac koji se bori za čast i položaj – prebacuju mu se prljave stvari koje je zaista i počinio, a ipak se oseća žrtvom onih koji su ga raskinkali – već se nekoliko nedelja saživeo sa ulogom oklevetanog, a pomisao da će, ako se proces završi nepovoljno po njega, ubiti ili sebe ili svog protivnika, navela ga je da još od početka procesa krišom nosi pištolj. Od njega se danima nije rastajao, iako je nejasno osećao koliko ga je sprečavao da se normalno ponaša, i zapravo ga nije želeo u svome džepu, a pomisao na ubijanje pala mu je na pamet samo stoga što nije mogao ni da zamisli šta bi u slučaju najgoreg trebalo da učini; jer, niti je hrabar, niti se oseća dovoljno mladim da započne sve iz početka, ali bez pištolja bi sigurno odlučnije branio svoje pozicije koje je na početku procesa još čvrsto držao da bi potom tokom rasprave počinio čitav niz grešaka i slabosti. A sada je već nekoliko časova bilo gotovo potpuno sigurno da će na kraju doživeti sramotu,

i kada je sudija pozvao poslednjeg svedoka, čoveka od koga nije mogao da očekuje ništa dobro, prošaputao je sebi: sad! i dodirnuo džep sa istim osećanjem kao da mora da održi govor, a ne može da se seti ni jedne jedine reči. Međutim, ipak je odustao od toga, i dok je vreme neumitno teklo dalje, pokušavao je da iznova sebe razdraži misleći na ženu i decu koji će nevini patiti kad njega poraze; uzrujano se poigravao svojim prstima, mada bi se pre reklo da su se oni poigravali s njim, jer se u njima krilo ono što još nisu uspeli da izvedu, dok je on u svom nemiru iznenada umesto za spokojstvom smrti počinjao da čezne za spokojstvom prvih dana godišnjeg odmora kad čovek iskoračuje iz svakidašnjice kao iz dugo nošenog odelja.

Njegov protivnik, naprotiv, zna mnogo bolje od njega šta hoće: poziv, kome obojica pripadaju, hoće da očisti od „štetočine” i to čini planski i metodično, tako što navodi istinske dokaze protiv uvredljivih optužbi na kojima se zasniva tužba. Nepokolebljiv je. Međutim, ni on više ne raspolaže onom svežom mržnjom kao ujutru prvog dana, i ponekad se sam sebi čudi što se uopšte upustio u nešto što mu je inače strano; ali, njegova brižljivo sakupljena zaliha dokaza ne može da se potroši, ona, štaviše, posle svakog prigovora još više narasta, i to neobično stanje puno dostojanstva ukome se on nalazi dok svoj poziv brani od jednog „nedostojnika” ispunjava ga izvesnim prazničnim osećanjem, bolje rečeno, osećanjem na kraju praznika kad se već prave planovi za dane koji predstoje. Slično je raspoloženje i među slušaocima među kojima je najviše onih koji su profesionalno vezani za dvojicu sukobljenih. Zavladao je nekakva potištenost. Sa svakom javno iznetom podlošću sve je veće interesovanje za čast koju čovek uvek tek onda počne istinski da oseća kad se oseti povređenim; ljudi mirno sede i osećaju u sebi nemir, smatraju ga sasvim opravdanim, ali pošto on svakih pola časa sve više narasta, osećaju se u toj meri pokolebanim kao kad pod sobom više ne vide tlo. Onaj „nedostojnik” to oseća; i sudijino uverenje teško da još može da se izmeni. Svoga protivnika vidi kako stoji ispred prozora kao kakav stub i mrzi ga iz dubine duše, ali teško da mu više pruža još neki otpor. Toga trenutka više nije bilo čoveka u dvorani koji nije bio siguran da će se tokom sledećih pola časa sve okončati; proces na neki način podseća na poslednji manevar koji

čini brod da bi pristao uz pontonski most, a koji ne može drukčije da se obavi osim bacanjem i privezivanjem užadi i postavljanjem mostića za prelaz. I prezreni je ubeđen u to i oseća da je sada i suviše kasno za sve ono što bi još eventualno mogao da učini.

I upravo tada je iz niza iskočio taj trenutak, zapravo izbilo je šest trenutaka, šest pucnjeva. Zakovitalani dramski čin. Kada je sve prošlo, niko više nije znao kako se sve to uopšte moglo da dogodi. Sa ispražnjenim pištoljem u ruci stajao je on neodlučno i nemo u položaju kao da se plaši od udaraca onoga koga su njegovi pucnji oborili; a onda se s podignutim oružjem iznenada okrenuo prema sudijinom stolu i dva puta uzviknuo: „Gospodine sudija, suviše je kasno, suviše je kasno!” Sudija je trenutak-dva zurio u pištolj i zatim povikao: „Smesta to sklonite!” Najzad su i čuvari uspeali da se priberu i da se bace na ubicu. Kad su stigli do njega i zgrabili ga za ramena, on se srušio na tle; podigli su ga i zatim pustili da neko vreme sedi na jednoj klupi pre nego što je bio u stanju da pođe s njima. Ubijeni je ležao licem okrenut zemlji, a pod njim je bila mala lokva krvi. Ljudi iz gledališta preskočili su klupe i okružili ga; jedan od njih je stalno pokušavao da podigne glavu žrtve, krv mu je curila između prstiju; ali kad su ubicu povelili iz dvorane, pustio je glavu da padne, naglo su uspravio, žustro iskoračio dva koraka i viknuo: „Ubico!” Drugi je ostao da kleči, ali je podigao ruke raširenih prstiju i takođe viknuo: „Ubico!” I ostali su, izbačeni pucnjima iz onog neobičnog stanja u kome su se nalazili, počeli da viču; to je potrajalo nekoliko minuta.

Ubica, međutim, čuvši ove povike, čiji je smisao očigledno predstavljao sasvim suvišnu konstataciju, počeo je iznenada da se trese i iz očiju su mu potekle suze, što je na prisutne delovalo kao nešto sasvim prirodno tako da su se brzo sasvim umirili.

PRÍČE KOJE TO NISU

DŽIN SUDAS

Kad bi junak ove male priče – a on je to zaista i bio! – zavrnuo rukave, ukazale bi mu se ruke tanke kao zvuci muzičke kutije. Žene su hvalile njegovu inteligenciju, ali su išle s drugima o kojima nisu tako lepo govorile. Samo jednom jedna prava lepotica, na opšte iznenađenje, udostojila ga je veće pažnje; ona je, pak, volela da ga posmatra nežnim pogledom i pri tom samo da sleže ramenima. I posle kraćeg ustezanja oko izbora nežnih reči koje se obično izgovaraju na početku svake ljubavi, ona ga je nazvala: „Moja veverica!”

Stoga je on u novinama čitao samo sportsku rubriku, i to najrevnosnije izveštaje sa boks-mečeva, od kojih, pak, najradije onih u teškoj kategoriji.

Njegov život nije bio srećan; ali on je bio uporan u traženju načina da se domogne snage. Pošto nije imao dovoljno novca da se učlani u kakvo sportsko društvo, i pošto sport ionako po novim shvatanjima nije više bio samo prezrena privilegija tela, već trijumf morala i duha, pokušao je sam da se domogne snage. Nije propuštao nijedno slobodno popodne da izađe u šetnju i hoda na vrhovima prstiju. Kad bi u nekoj prostoriji bio siguran da ga niko ne posmatra, pokušavao je da desnom rukom, prebacivši je preko ramena, dohvati predmete sa svoje leve strane ili obrnuto. I oblačenje i svlačenja su zaokupljali njegov duh u tom pravcu, tako da je i to činio na najnaporniji mogući način. A pošto u čovekovom telu za svaki mišić postoji i njegov protivmišić, dok se jedan ispruža, drugi se savija i obrnuto, polazilo mu je za rukom da se pri svakom pokretu sve više napreže. Moglo bi gotovo da se tvrdi da se on onih najuspešnijih dana zapravo sastojao od dvojice potpuno različitih ljudi koji su jedan s drugim neprekidno u sukobu. Međutim, kad bi posle jednog takvog na najbolji način iskorišćenog dana pošao na spavanje, istegao bi još jednom istovremeno sve mišiće koje je uspeo da upregne; tada bi ležao u svojim sopstvenim mišićima kao komadić tuđeg mesa u kandžama ptice grabljivice dok ga ne bi savladao umor, a kandže se opustile i dozvolile mu da uspravno zapadne u san. Bio je ubeđen da ovakav način života mora jednom da ga učini nenadmašno snažnim. Ali pre nego što se to dogodilo, zapodenuo je kavgu na ulici i buljak ljudi ga je isprebijao.

Prilikom te sramne borbe njegova duša je pretrpela težak udarac, nikada više nije bio sasvim onakav kao ranije i dugo je bilo neizvesno da li će uopšte moći dalje da živi bez ikakve nade. Tada ga je spasao jedan veliki autobus. Slučajno je bio svedok kad je džinovski autobus pregazio jednog atletski građenog mladog čoveka, i ta nesreća, ma koliko tragična po žrtvu, značila je za njega početak novog života. Autobus, koji je atletu prosto otrgao od života kao iver ili ljusku jabuke, bio je samo bolno dirnut, izmakao se u stranu, zastao i izbuljio oči. Bio je to tužan prizor, ali naš junak je hitro iskoristio svoju šansu i uspentrao se na pobjednika.

To se tako zbilo i od tada ostalo tako: za petnaest pfeniga mogao je, kad god je hteo, da se ušunja u telo džina kome se svi sportisti sklanjaju s puta. Džin se zvao Sudas. To je značilo otprilike – Svuda uvažavano društvo autobusa-snogatora; jer ko danas još hoće da doživi bajku, s pameću ne sme da se ophodi bojažljivo. Naš junak je sedeo tako na krovu autobusa i bio toliko veliki da je izgubio svako osećanje za kepece koji su gmizali ulicama. Nije mogao da odgonetne ni o čemu razgovaraju. Radovao bi se kad god bi preplašeno poskočili. Kad bi prelazili ulicu, jurnuo bi na njih kao veliki džukac na vrapce. Posmatrao je krovove lepo modeliranih automobila, koji su ga ranije svojom otmenošću uvek zastrašivali, sada, pak, svestan sopstvene razorne snage, gledao ih je odozgo otprilike kao što čovek s nožem u ruci gleda drage mu piliće u dvorištu. Za to uopšte nije bilo potrebno mnogo mašte, već samo logično rezonovanje. Jer ako je tačno ono što kažu – da odelo čini čoveka – zašto odelo onda ne bi moglo da bude i jedan autobus? Čovek ovlada njegovom ogromnom snagom i oseća se kao neko ko je na sebe navukao oklop ili stavio pušku o rame; i kad viteško junaštvo može da se združi sa zaštitnim oklopom, zašto se to ne bi moglo da učini i sa jednim autobusom? Ništa drugo nisu činili ni velikani svetske istorije: zar je njihovo slabo telo, razmaženo udobnostima koje pruža moć, moglo da deluje tako zastrašujuće, ili su oni, pak, bili nepobedivi zahvaljujući aparatu moći kojim su sebe umeli da okruže? I šta je onda – razmišljao je dalje naš junak, sedeći na prestolu i obuzet novim mislima – sa svim onim plemenitim sportskim radnicima koji kao dvorjani okružuju kraljeve boksa, trčanja i plivanja, od menadžera i trenera do ljudi koji odnose krvlju

umrljanu kofu ili kraljevima sporta prebacuju bade-mantil preko ramena; da li ovi savremeni naslednici starih dvorskih trpeznika i peharnika treba za dostojanstvo svog položaja da zahvale sopstvenom sjaju ili onom koji zrači iz tuđe moći? Očigledno, naš junak se produhovio zahvaljujući onom nesrećnom slučaju.

Slobodno vreme sada više nije koristio za sport, već za vožnju autobusom. Njegov san je bio da postane pretplatnik za sve autobuske linije. I pošto je to postigao, a nije umro, niti bio zgnječen, pregažen, unesrećen, niti odveden u ludnicu, on se tako još i danas vozi. Naravno, jednom je otišao suviše daleko i poveo na vožnju jednu prijateljicu, očekujući da će ona umeti da se divi duhovnoj lepoti muškarca. A tu, u džinovskom telu, bio je i jedan majušni parazit, čiji su brkovi na krajevima bili zadebljani, koji se nekoliko puta drsko nasmešio njegovoj prijateljici, a ona mu je jedva primetno uzvratila osmeh; štaviše, dok je silazio očešao se omaškom o nju i pri tom, izgleda, nešto joj došapnuo, viteški se izvinjavajući pred svima zbog toga. Naš junak je bio crven od besa; on bi se najradije bacio na suparnika, ali koliko je ovaj pored džina Sudasa izgledao mali, toliko je u njemu izgledao veliki i širok. Zato je naš junak ipak nastavio da sedi na svom mestu, s tim što je nešto kasnije svoju prijateljicu obasuo prekorima. Ali, gle čuda, uprkos tome što ju je uputio u svoj pogled na svet, ona mu nije odvratila da joj uopšte nije stalo do snažnih muškaraca i da se divi samo autobusima, već je jednostavno sve poricala!

Posle ove duhovne izdaje, koja samo ukazuje na žensku ograničenu moć shvatanja, naš junak je donekle proredio svoje vožnje, i kad bi im pristupio, činio je to bez ženske pratnje. Naslutio je, izgleda, onu sudbinsku istinu o muškarcima, sadržanu u izreci: jak čovek je najmoćniji kad je sam!

ČOVEK BEZ KARAKTERA

Izgleda da se danas za karakterima mora tragati s fenjerom; međutim, pri tom možemo ispasti i smešni ako nas ljudi vide kako se usred dana vrzmamo unaokolo sa svetiljkom u ruci. Zato i hoću da ispričam priču o čoveku koji je uvek imao poteškoća s karakterom, ili, bolje rečeno, koji nikada nije ni posedovao karakter; ipak, brine me da možda nisam na vreme shvatio njegov pravi značaj i da na kraju ne proiziđe da je on neka vrsta pionira ili preteče.

Kao deca bili smo susedi. Kad god bi počinio neku od sitnica, koje nisu bile vredne ni pomena, njegova majka bi se zadihala od naprezanja dok bi ga tukla. „Lupežu jedan”, jadikovala je ona, „zar u tebi nema ni trunke karaktera; šta li će biti od tebe!?” U težim slučajevima, pak, pozivala bi na konsultovanje gospodina oca i tada bi batine postale nekako svečanije i zadobile izvesnu ozbiljnu dostojanstvenost, otprilike kao kakva školska svečanost. Moj drug je prethodno morao gospodinu višem finansijskom savetniku svojeručno da donese trščani štap, čija je glavna namena bila da se njime povremeno izlupaju odela i koji se nalazio kod kuvarice; po pravilu, sin bi potom trebalo da poljubi očevu ruku i da, zahvaljujući na ukoru, moli za izvinjenje zbog brige kojom je opteretio svoje drage roditelje. Moj drug je, međutim, to činio obrnuto. Još pre početka preklinjao bi i urlao da mu se oprost i to bi nastavljao od udarca do udarca; ali, kad bi, najzad, sve prošlo, više nije izgovarao nijednu reč, bio je modrocruven u licu, gutao je suze i pljuvačku i pokušavao da, revnosno trljajući oči, odstrani tragove svojih osećanja. „Ne znam”, imao je tada običaj njegov otac da kaže, „šta će na kraju ispasti od tog lupeža; sasvim je bez karaktera!”

Tako su u našem detinjstvu zbog karaktera dobijali batine i oni koji ga uopšte nisu imali. U tome se, svakako, krila izvesna nepravda. Roditelji moga druga jednom su izuzetno, grdeći ga zbog nedostatka karaktera, tvrdili da je karakter logična suprotnost rđavim ocenama, bežanju sa školskih časova, vezivanju limenki za pseće repove, brbljanju i skrivenom igranju za vreme časova, prkošenju, neodgovornom ponašanju i svim onim od praćke nevino nastradalim pticama. Međutim, prirodnu suprotnost svemu tome predstavljali su, ipak, užasi kažnjavanja, strah od otkrivanja i griža savesti, sve ono što muči dušu onom vrstom kajanja koje bi moglo da se oseti kad

sve pođe naopako. To je bilo sve; za karakter nije ostajalo ni mesta, ni prostora za delovanje, on je bio potpuno suvišan. Ipak su ga zahtevali od nas.

Možda je ipak trebalo da nam se pruži neki oslonac, kao što su, recimo, bile reči koje su samo pokatkad pri kažnjavanju upućivane mome drugu: „Nevaljalče, zar nemaš nimalo ponosa?!“ – ili: „Kako samo možeš tako podlo da lažeš?!“ – Međutim, priznajem da se još i danas teško mirim s mišlju da neko treba da bude ponosan dok dobija batine ili da pokazuje svoje dostojanstvo dok leži preko očevih kolena. Bes bih tada pre mogao da zamislim; ali baš njega nismo smeli da ispoljavamo! Isto tako je i s laganjem; kako to treba lagati ako ne podlo? Valjda nespretno? Kad se setim toga, čak i danas mi se još čini da su tada od nas dečaka verovatno očekivali da lažemo iskreno. Ali, to je bila neka vrsta dvostrukog morala: prvo, ne treba da lažeš; drugo, ako već moraš da lažeš, bar laži iskreno! Možda među odraslim prestupnicima mogu da se prave takve razlike kad im se u sudnicama uvek uzima kao otežavajuća okolnost ako su svoje prestupe počinili hladnokrvno, planski i sa predumišljajem; ali, to isto primenjivati i kod dečaka bilo je očigledno i suviše. Bojim se da ja nisam pokazivao tako upadljiv nedostatak karaktera kao moj drag baš zato što nisam bio tako brižljivo vaspitavan.

Najprihvatljivije od svih roditeljskih izjava koje su se odnosile na naše neposedovanje karaktera bile su one koje su upozoravale da će naš karakter jednom kad odrastemo ipak biti potreban. „I taj lupež bi hteo da postane odrastao čovek!? otprilike tako su glasile te izjave. Ako i pređemo preko toga što sve to s tim našim htenjem nije baš sasvim jasno, bar ono ostalo pokazuje da je karakter nešto što će nam tek kasnije biti potrebno; čemu onda već sada te prenapljene pripreme? Ovo bi se već sasvim podudaralo sa našim stavom o tom pitanju.

Ma koliko da moj drug tada nije posedovao karakter, baš mu i nije nedostajao. Zatrebao mu je zapravo tek kasnije, i to negde između naše šesnaeste i sedamnaeste godine. Tada smo počeli da odlazimo u gradsko pozorište i čitamo romane. Mozak moga druga, koji je za zavodljive draži umetnosti bio prijemčiviji od moga, potpuno su zaokupili pozorišni likovi intriganta, nežnog oca, herojskog ljubavnika, komičara, čak i zlobne salonske zmije, kao i očaravajuće

naivke. Počeo je da govori sa iskrivljenim naglaskom a ubrzo prihvatio i karakterne osobine svih likova koji postoje na nemačkoj sceni. Kada bi nešto obećao, nikada se nije znalo da li će se poneti kao vitez ili intrigant; dešavalo se da je pojedine stvari započinjao prevarantski, a završavao pošteno, i obrnuto; nas prijatelje primao je gundajući da bi nas potom iznenada, s osmehom salonskog čoveka, poslužio čokoladnim bombonama i nudio da sednemo, ili bi nas očinski zagrlio kradući nam pri tom cigarete iz džepa.

Ipak, sve to je bilo bezazleno i prozirno u poređenju s uticajima koji su na njega imali romani. U romanima, naime, mogu da se nađu opisana najčudnija ponašanja za bezbrojne životne situacije. Međutim, nevolja je u tome što se životne situacije u koje čovek zapada nikada u potpunosti ne poklapaju sa onima za koje je u romanima predviđeno šta treba da učini i šta treba da kaže. Svetska književnost je ogroman magacin miliona duša odenutih plemenitošću, srdžbom, ponosom, ljubavlju, poragom, ljubomorom, otmenošću i prostaklukom. Kad obožavana žena izneveri naša osećanja, verujemo da ćemo je kazniti time što ćemo joj dobaciti bolećiv pogled; kad nitkov zlostavlja siročce, verujemo da ga treba tako udariti da padne na zemlju. Ali, šta da učinimo kad obožavana žena neposredno pošto je izneverila naša osećanja zalupi vrata svoje sobe, tako da i ne dočeka naš bolećiv pogled? Ili, ako između nitkova, koji zlostavlja siročce, i nas stoji sto sa skupocenim čašama? Treba li da razvalimo vrata da bismo kroz njih dobacili bolećiv pogled; i treba li najpre da negde uklonimo skupocene čaše pre nego što zamahnemo osvetničkom rukom? U takvim zaista bitnim slučajevima književnost će nas uvek ostaviti na cedilu; možda će za nekoliko stotina godina, kad bude još više knjiga, situacija biti bolja.

Zato je za jedan načitan karakter, kad se nađe u nekoj od takozvanih delikatnih životnih situacija, ona uvek i posebno neprijatna. Čitavo tuce započetih rečenica, do pola podignute obrve ili stisnute pesnice, okrenuta leđa i uzavrele grudi, sve to ključa u njemu, ali, ipak, nekako i pristaje i ne pristaje tome povodu; uglovi usana se istovremeno razvlače naviše i naniže, čelo čas mršti, čas razvedrava, pogled istovremeno hoće i da prekorno jurne napred i da se postideno povuče. Sve je to vrlo neprijatno, jer tako čovek, zapravo, sam sebi nanosi bol. Rezultat toga je onda često ono

poznato podrhtavanje i grčenje koje se širi preko usana, očiju, šaka i grla, ponekad čak obuhvati čitavo telo, i to tako snažno da ono počne da se uvija kao kakav vijak koji je izgubio svoju maticu.

Tek tada je moj drug otkrio koliko bi mu bilo lakše kad bi kao jedini karakter imao samo svoj sopstveni i započeo je da ga traži.

Ali, zapao je u nove avanture. Sreo sam ga ponovo posle niza godina, i to u vreme kad se prihvatio advokatskog poziva. Nosio je naočare, brijao bradu i govorio tihim glasom. „Čudiš se mome izgledu?“, primetio je. To nisam mogao da poreknem, nešto mi je govorilo da u njegovoj pojavi treba tražiti odgovor. „Da li izgledam kao advokat?“, pitao je. To nisam hteo da osporim. Objasnio mi je: „Način na koji advokati gledaju kroz cvikere sasvim je drukčiji nego onaj kako to, na primer, čine lekari. Takođe, može da se kaže da su svi njihovi pokreti i reči direktniji ili sažetiji, dok su oni, recimo, kod teologa mnogo okruglastiji i razvučeniji. Od ovih se oni razlikuju kao novinarski članak od propovedi, jednom rečju, kao što je malo moguće da riba leti s drveta na drvo, toliko je isto moguće i da su advokati zagnjurenjeni samo u jedan medijum koji nikada ne napuštaju.“

„Stekao si profesionalni karakter!“, rekao sam. Stari drug je bio zadovoljan sa mnom. „To nije bilo tako jednostavno“, primetio je. „U početku sam nosio bradu kao Hristos; ali, šef mi je to zabranio jer ne priliči karakteru advokata. Potom sam se izvesno vreme oblačio kao slikar, a kada mi je i to zabranjeno, kao mornar na odsustvu.“ – „A zašto si to, zaboga, činio?“, pitao sam. „Hteo sam, naravno, na neki način da se oduprem prihvatanju profesionalnog karaktera“, odvratio je. „Zlo je, međutim, što tome čovek nikako ne može da umakne. Naravno, postoje advokati koji izgledaju kao pesnici, a i pesnici koji izgledaju kao piljari, a piljari koji poseduju glave mislilaca. Međutim, svi oni nekako deluju kao da imaju stakleno oko ili prilepljenu bradu ili ružan ožiljak. Ne razumem zašto, ali to je, izgleda, ipak tako!“ Nasmehio se na svoj način i dodao prisno: „Kao što znaš, lični karakter nikada baš nisam...“

Podsetio sam ga na mnoge glumačke karaktere koje je on usvojio. „To su bile samo mladalačke ludosti!“, dopunio je s uzdahom. „Kad se odraste, dobiju se još karakterne osobine pola, nacionalnosti, države, klase, podneblja, kao i rukopisa, linije života na šaci, oblika

lobanje i, ukoliko je moguće, još i one koje proizlaze iz konstelacije zvezda u trenutku rođenja. Za mene je to odista mnogo. Nikad ne znam kom od svojih karaktera da dam za pravo.” Ponovo se pojavio onaj njegov blag osmeh. „Srećom, imam verenicu koja tvrdi da sam sasvim bez karaktera, jer još nisam ispunio obećanje da ću se njom oženiti. Baš zbog toga ću se i oženiti njom jer mi je neophodna njena moć zdravog rasuđivanja.”

„Ko je tvoja verenica?”

„Po kom karakteru? Budi siguran”, prekinuo je on to, „da ona uprkos svemu uvek zna šta hoće! Prvobitno je bila dražesna, bespomoćna mala devojčica – poznajem je već dugo – ali je potom mnogo od mene naučila. Kad lažem, ona se užasava; kad ujutru kasnim u kancelariju, tvrdi da nikada neću biti u stanju da izdržavam porodicu; kad ne mogu da se odlučim da li da održim ili ne održim neko obećanje, uverena je da tako postupaju samo nitkovi.”

Moj drug iz detinjstva se još jednom nasmešio. U to vreme bio je predusretljiv i svi su ga gledali blagonaklono. Niko nije ni mogao da poveruje da on time samo hoće nešto da izvuče za sebe. Već na prvi pogled moglo se primetiti da je, čim bi počeo da govori, svaki deo njegovog tela zauzimaio neki drugi položaj; oči bi bežale u stranu, ramena, ruke i šake pokretali bi se u suprotnim smerovima, i bar jedna noga zadrhtala bi u potkolenici kao poštanska vaga. Kao što rekoh, on je u to vreme bio izuzetno predusretljiv čovek, skroman, snebivljiv, ponizan; a ponekad je bio i prava suprotnost svemu tome, ali čovek bi mu ostajao sklon već i iz puke radoznalosti.

Kada sam ga potom ponovo video, posedovao je auto, onu ženu, koja ga je sad pratila kao senka, i zauzimaio ugledan, uticajan položaj. Kako je to postigao, ne znam; ali, pretpostavljam da je čitava tajna u tome što se ugojio. Više nije bilo onog njegovog zastrašenog, nemirnog lica. Međutim, ako pažljivije pogledamo, ono je, zapravo, još bilo tu, ali pokriveno debelim slojem sala. Njegove oči, koje su vas nekada, kad bi nešto nedolično napravio, mogle da gledaju dirljivo kao oči tužnog majmunčeta, uopšte nisu izgubile svoj sjaj koji je dolazio iz dubine njegove duše; međutim, one bi, između uvis postavljenih zadebljanih obraza, svaki put morale da se naprežu kada bi htele da skrenu u stranu i zurile bi stoga s jednim oholim izmučenim izrazom. Njegova unutrašnja preživljavanja još uvek su

bila burna, ali spolja, na pregibima i zglobovima udova, bila su prigušivana naslagama sala i ono što bi se pokazalo delovalo je kao nabusitost i odlučnost. Takav je sada bio i kao čovek. Njegov duh, koji je uvek bio kao varljivo svetlo, zadobio je čvrste okvire i nepokolebljiva ubeđenja. Ponekad bi još nešto zasvetlucalo u njemu; ali to više nije bila ona svetlost kojom je taj čovek ranije zračio, već samo hitac koji bi on ispalio da bi ostavio utisak ili se domogao određenog cilja. On je, zapravo, mnogo izgubio od onog čime je ranije plenio pažnju. Od svega što je sada izjavljivao moglo se i inače čuti na tuce, ma koliko to sve bile proverene stvari. A prema svojoj prošlosti odnosio se kao da se seća mladalačke ludosti.

Jednom mi je pošlo za rukom da ga vratim na naš stari predmet razgovora, o karakteru. „Uveren sam da postojanje karaktera stoji u vezi sa načinom vođenja rata”, izložio mi je on u jednom dahu, „i da se karakter, stoga, danas može na čitavom svetu naći još samo među necivilizovanim ljudima. Jer onaj ko ratuje sekirom i kopljem mora da ga poseduje da ne bi izvukao deblji kraj. Koji bi to karakter, ma koliko bio odlučan, mogao da se odupre tenkovima, bacačima plamena i oblacima otrovnih gasova!? Zato ono što nam je danas potrebno nisu karakteri, već disciplina!”

Nisam mu protivrečio. Ali ono što je tu bilo čudno – zbog čega i dopuštam sebi da zapišem ovo sećanje – jeste da sam sve vreme, dok je tako govorio, a ja ga posmatrao, imao osećanje da je u njemu još onaj nekadašnji čovek. On se nalazio u njemu zatvoren mesnatim naslagama. Iz njegovog pogleda izbijao je još uvek pogled, a iz reči – reč onog pređašnjeg. Gotovo da vas spopadne neka jeza. U međuvremenu sam ga još nekoliko puta video i taj utisak se svaki put ponovio. Moglo je jasno da se vidi da bi on, ako tako smem da kažem, rado još jednom ponovo stupio na scenu; ali, nešto ga je sprečavalo u tome.

JEDNA PRIČA IZ TRI VEKA

1729. GODINA

Kada su markiza De Epatana bacili zverima – priča koja se, na žalost, ne spominje ni u jednoj hronici osamnaestoga veka – najednom se našao u mučnom položaju kao nikada do tada. Sa životom se oprostio i koračao je smešeći se, pogleda kao da dolazi iz dva mutna brušena draga kamena i koji više ništa ne primećuje idući u susret ništavilu koje ga očekuje. Ipak, to osećanje ništavila nije ga još izmirilo sa večnošću već se, naprotiv, izrodilo u nešto vrlo prisutno; jednom rečju, ne samo da nije nastupilo ništavilo već se apsolutno ništa nije dogodilo, a kad je ponovo počeo da zapaža svet oko sebe, primetio je pred sobom veliku zver koja ga je neodlučno posmatrala. Sve ovo, međutim, markizu ne bi bilo toliko mučno kao što bi se moglo pretpostaviti – on se plašio, ali je znao kako se strah podnosi – da istog trenutka nije postao svestan činjenice da je zver pred njim ženka. Strindbergovskih shvatanja u to vreme još nije bilo, živelo se i umiralo u onima iz osamnaestog veka i stoga je najprirodnije što je Epatan toga trenutka mogao da učini bilo da šarmantno odigne šešir i galantno se nakloni. Ali, pri tom je primetio da su zglobovi na ruci dame koja ga je posmatrala bili debeli gotovo kao njegova butina, a zubi, koji su požudno virili iz ljubopitljivo otvorenih usta, nagoveštavali su sliku masakra koji predstoji. Ta osoba pred njim bila je i zastrašujuća, i lepa, i snažna, ali je u načinu kako ga je gledala, a i po oblicima bila potpuno žensko. Osetio je da iz svih udova zveri izbija nežnost i ona ga je nehотиčno podsetila na zanosni nemušti jezik ljubavi. Ne samo da je morao da nadvlada strah već je istovremeno morao da izdrži ponižavajuću borbu koju je taj strah vodio sa onom poznatom potrebom muškarca da na svako žensko biće ostavi utisak, da u njemu zastraši i savlada ono žensko. Međutim, on je ovoga puta bio taj koji se pred protivnikom osećao smušenim i pobeđenim. Ženska beštija mu je ulivala strah kao beštija, a ona savršena ženstvenost koja je izvirala iz svakog njenog pokreta obezoružavala ga je i pomućivala mu svest. Zar on, markiz De Epatan, da se nađe u situaciji da bude ženka i da tu ulogu igra u poslednjem minutu svoga života! Nije video nikakvu mogućnost da izbegne tu sramotu, izgubio je vlast nad svojim čulima i, na svoju sreću, ubrzo više nije znao šta se sa njim dalje zbilo.

2197. GODINA PRE NOVE ERE

Ne tvrdimo sa sigurnošću da je godina baš tačna, ali ukoliko je država amazonki zaista postojala, vladavinu tih dama moramo shvatiti krajnje ozbiljno. Jer da su predstavljale samo neku družinu koja se bori za ženska prava, u istoriji bi stekle najviše reputaciju Abderićana ili Sanča Panse i do dana današnjeg ostale kao primer neženske komike. Umesto toga, one žive u herojskoj uspomeni i iz toga se može zaključiti da su u svoje vreme na način vredan pažnje palile, ubijale i pljačkale. Sigurno da je više od jednog muškarca zadrhtalo od straha pred njima pre nego što su stekle ugled. Sigurno da je i više od jednog junaka pred njima pobeglo. Jednom rečju, mora biti da su u tolikoj meri vređale ponos praistorijskog čoveka da je on, da bi nekako opravdao svoj kukavučluk, od njih načinio legendarna stvorenja: držeći se nepisanog pravila po kome će svaki izletnik koji je pobegao od krave kasnije uvek da tvrdi da ga je progonio barem jedan bik.

A šta onda ako ta država devica nikada nije ni postojala? A to je vrlo verovatno, jer je teško poverovati da su u njoj postojale divizijske i regimentske rode koje su devicama – ubicama muškaraca – donosile regrute. Koga su se onda antički heroji plašili? Da li su to samo bili njihovi snovi ispunjeni slikama čudesnog nasilja? Nehotično se prisećamo da su oni obožavali i one boginje koje su ih u trenucima verskog zanosa razdirale, a da su sfingu posećivali umni Tebanci i završavali kao insekti u paukovoju mreži. Ispunjeni stidom moramo se malo i začuditi kako su stari Grci, praočevi našeg gimnazijskog obrazovanja, zamišljali muško-ženske odnose! Uzorni sportisti koji ne mare mnogo za žene sanjare o ženama kojih bi se plašili. Zar bi na kraju gospodin Saher-Mazoh imao toliko dug niz predaka? To se nikako ne može prihvatiti. Jer mi volimo da zamišljamo da je ranije bilo mračno da bi sada sve izgledalo utoliko svetlije; ali da je u samim temeljima humanističkog učenja nešto u toj meri bilo u neredu, nismo u stanju da poverujemo. Da se nisu šalili, ti stari Grci? Ili su, kao što to rade svi Levantinci, neizmerno preterivali? Ili njihova praperverznost proizlazi iz njihove pranaivnosti koja je tek mnogo kasnije poterala bolesne izdanke?

Mračni su počeci civilizacije.

1927. GODINA

Šta su dva veka „modernog doba” napravila od ove priče?

Muškarac u otvorenoj borbi pobeđuje vojsku amazonki i amazonka se zaljubljuje u onoga koji ju je savladao. To je u redu! Neposlušne žene su ukroćene, polažu štit i koplje, a muškarci se unaokolo pobedonosno smeškaju. To je ostalo od starog predanja. Doba obrazovanog građanina sačuvalo je lik divlje mlade grabljive žene koja gori od želje da vrh svoje strele zabije muškarcu među rebra samo kao moralni primer kako se neprirodni nagoni ponovo preokreću u prirodne; a, osim toga, jedino još kao bedni ostatak u nekim pozorišnim i bioskopskim predstavama, kao i u glavama šesnaestogodišnjih zanesenjaka u kojima likovi demonske žene, salonske zmije i vamp-žene izdaleka podsećaju na svoje prethodnice koje su ubijale muškarce.

Ali, vreme je u neprekidnoj kolotečini. Da i ne govorimo o ženi šefu oko koje se uvija potčinjeni muškarac kao skromni bršljan oko moćne bukve; postoje priče koje bolje osvetljavaju mušku sujetu i jedna takva je nastala kad je pre izvesnog vremena slavni istraživač Kvantus Negatus prisustvovao jednom skupu na kome su opoziciju predvodile žene. To, zapravo, i nije bio neki politički skup, ali u svakom slučaju jedan od onih na kojima se nova duhovna kretanja sukobljavaju sa starim. Kvantus, kao zaslužan čovek, svakako je bio pristalica starih shvatanja. Međutim, ni nakraj pameti mu nije bilo da se spori oko različitih pogleda na svet, i pozdravio je istupanje tih dama najpre samo kao neku promenu. Dok su one gore za govornicom govorile, on je dole posmatrao njihove noge u plitkim cipelama. Ali, iznenada, privukao mu je pažnju jedan detalj: učinilo mu se da je čuo kako one kažu da su gospoda koja predstavljaju većinu magarci. One su to, međutim, izgovorile na izvestan dražesniji način, ne koristeći pri tom baš ovu reč, ali otprilike sa jednim takvim stepenom uvažavanja. A kad bi jedna od njih sela, ustajala bi druga, odmorna, i nastavljala sa optužbama na samo malo drukčiji način. Od ljutine i naprezanja na njihovim čelima pojavile bi se okomite bore. Mahale su rukama kao pedagozi koji prekoravaju decu zbog lenjosti, svaku rečenicu su oblikovale tako brižljivo kao što to čini školovani kuvar prilikom tranžiranja fazana.

Slavni istraživač Negatus se smešio, nije bio magarac, izdigao se iznad te situacije, mogao je sasvim nepristrasno da se preda

njihovim dražima, pri glasanju će se već pokazati šta smatra ispravnim. Međutim, sasvim slučajno, i to baš u nepovoljnom trenutku, upravio je pogled na gospodu koja su činila većinu. I odjednom mu se učinilo da svi oni sede nekako ukočeno kao kakve ženice koje neki muškarac hoće da uputi u superiornu čaroliju logike protiv koje one nemaju čime da se odupru osim što posle svakog novog njegovog zaključka mogu da odvrte: ipak nećemo! Tek tada je primetio da i sa njim stvari ne stoje drukčije. Sa uživanjem je posmatrao njihove noge i vrhove prstiju na rukama, bore oko usana i pokrete tela, mada je pri tom morao da primeti da mu se volja uspavala, a inteligencija izjednačila sa onom kod kakvog zadriglog, teško pokretnog građanina. I sada se dogodilo ono što se svakako ne događa uvek. Kvantus je osetio da su ga već upola bile ubedile. Kad je pomislio na svoju istraživačku slavu, izgledao je sam sebi kao kakva dobrodušna domaćica koja se kod kuće bakće s loncima i šerpama dok ove dame na zapenušanim konjima slobodno jašu svetom. Doduše, postoji veći broj određenih stvari o kojima malo ljudi zna toliko kao on, ali, šta mu to koristi pri raspravljanju o takvim opštim stvarima za čije rešavanje bi bio potreban – gotovo da je to glasno rekao – jedan pravi muškarac?! Ubrzo je otkrio da su primedbe kojima je njegov razum reagovao na ispade ovih mladih žena zapravo sasvim bojažljive, a misli su mu sa jednim gotovo smernim oduševljenjem pratile neobuzdana istupanja njihovog duha.

Držala ga je u ravnoteži još jedino okolnost da su na suprotnoj strani ustajali i muškarci i govorili nepovezano. Skup bi se zbog toga povremeno dosta ustalasio i niko nije dopuštao drugome da do kraja izrekne sve što želi. Kvantus Negatus je posmatrao šta su za to vreme činile žene govornici. One su u toj opštoj galami muškaraca ćutale, smešeci se, i njemu se činilo da su davale nekakve molećive znake. Tada bi svaki put ustajao jedan krupan mlad muškarac širokog lica i sa gustom kosom: imao je fenomenalno snažan glas, njegove upadice nisu bile baš mnogo razumne, ali je bio u stanju da jednom rečenicom nadjača dvadeset protivničkih glasova, tako da su se u nastaloj tišini najednom ponovo čule žene govornici koje su prethodno bili prekinuli u izlaganju. – „Konačno pravi muškarac!”, pomislio je Negatus najpre polaskano. Ali, kada je, u raspoloženju u kome se najednom našao, bolje o svemu razmislio, otkrio je da

snažan glas ipak predstavlja samo nešto čulno kao što su to u njegovoj mladosti bile duge pletenice kose ili bujne grudi žene. Osetio se umornim od ovih misli koje su mu bile strane. Nije želeo svoju partiju da ostavi na cedilu i da se iskrada sa skupa. Nejasna gimnazijska sećanja su ga pokrenula: amazonke? – „Preokrenuti svet!”, pomislio je. Tada je takođe pomislio: „Baš je to čudno jednom zamisliti jedan preokrenuti svet. To donosi izvesnu promenu.” Na ovakvu pomisao sve se u njemu pobunilo. Bilo je u tome izvesne smelosti, otvorene muške radoznalosti. „Kako je samo mračna budućnost civilizacije!”, pomislio je. „Muškarac sam, ali na kraju će to da označava još samo nešto vrlo ženstveno, osim ukoliko uskoro ponovo ne nastupi vreme pravih muškaraca!” Međutim, kad je trebalo da glasa, uprkos svemu, glasao je za reakciju.

Opozicija je izgubila, skup se privodio kraju. Kvantus se prenuo i viteški opterećen grižom savesti potražio je pogledom svoje istrajne protivnice. One su upravo stavljale na lice svež puder i iz tašni vadile svoja srebrna ogledalca. Činile su to s onom istom odlučnom prisebnošću s kojom su maločas izgovarale optužujuće reči. Kvantus je bio zapanjen. I njegovo poslednje, još uvek zbunjeno, razmišljanje pri izlasku bilo je: „Ali zašto pametnu mušku glavu opterećivati sasvim nepotrebnim mislima?!”

PRIČA ZA DECU

Gospodin Pif, gospodin Paf i gospodin Puf otišli su zajedno u tov. A pošto je bila jesen, na njivama nije bilo nikakvog rastinja; samo zemlja koju je plug tako rastresao da je kaljala čizme i iznad sara. Zemlje je bilo veoma mnogo, dokle god je pogled dosezao, bila je blago zatalasana. Pojedina uzdignuća su na svojim plećima nosila kameni krst ili figuru sveca ili zabačen puteljak; bilo je vrlo pusto.

Kad su ponovo sišla u jedno ulegnuće, gospoda su pred sobom spazila zeca, a pošto je to bila prva životinja koju su toga dana sreli, sva trojica su brzo prislonila svoje pucaljke uz obraz i opalila. Gospodin Pif je gađao preko vrha svoje desne čizme, gospodin Puf preko vrha leve, a gospodin Paf pravo između vrhova čizama; zec je, naime, bio otprilike podjednako udaljen od svakoga i gledao im u lice. Tri pucnja su podigla strašnu grmljavinu, sačmarice su tako silno zapraštale u vazduhu da su zamaglile okolinu kao tri gradonosna oblaka; a kad se potom priroda oporavila od ovog užasa, zec je još uvek bio u nevolji i ležao na zemlji ne mrdajući. Samo što se sad nije znalo kome pripada, jer su sva trojica pucala u njega. Gospodin Pif je već izdaleka uzviknuo da zec pripada njemu ako je pogođen zdesna, jer je on pucao sleva; isto je tvrdio i gospodin Puf, samo o drugoj strani; a gospodin Paf je bio mišljenja da je zec mogao u poslednjem trenutku i da se okrene, o čemu bi još moglo i da se raspravlja, ukoliko ga on već nije pogodio u grudi ili leđa: ipak, zec u svakom slučaju pripada njemu! Međutim, kad su došli do zeca, pokazalo se da uopšte ne mogu da otkriju gde je pogođen i, naravno, tek sad su počeli da se prepiru kome zec zapravo treba da pripadne.

Tada se zec podigao i učtivo rekao: „Draga gospodo, kad već ne možete da se složite, biću tako slobodan da još poživim! Ja sam se, izgleda, srušio samo od straha.”

Tada su gospodin Pif i gospodin Puf, kako se to obično kaže, za trenutak ostali sasvim paf, a što se kod gospodina Pafa razume već samo po sebi. Ali, zec je, nimalo se ne zbunivši, nastavio da govori. Histerično je razrogačio oči – verovatno stoga što ga je smrt okrznula – i počeo lovcima da predskazuje budućnost. „Mogu da vam prorekнем kraj, draga gospodo”, rekao je on, „ako me ostavite u životu! Vas će, gospodine Pif, već za sedam godina i tri meseca

pokositi smrt u vidu rogova jednog bika; gospodin Paf će, doduše, doživeti duboku starost, ali na kraju vidim nešto krajnje neprijatno, nešto što nije moguće tako lako kazati –”; zastao je i pogledao Pafa sažaljivo; tada je prekinuo, a zatim dodao brzo: „A gospodin Puf će se zadaviti od koštice breskve, bar se to lepo vidi.”

Lovci su prebledeli, dok je vetar zviždao preko pustoši.

Ali, dok su sare čizama na njihovim nogama još podrhtavale na vetru, njihovi prsti su se iznova mašili puške, i oni rekoše: „Lažljivče jedan, kako možeš da znaš ono što se još nije desilo!”

„Bik koji za sedam godina treba da me probode rogovima”, reče gospodin Pif, „danas se još nije ni rodio; kako će on nekoga da probode, kad se možda uopšte neće ni roditi!?”

A gospodin Puf se tešio rečima: „Dovoljno je samo da prestanem da jedem breskve i ti si se onda već prevario u računu!”

Gospodin Paf je bio najkraći: „Živi bili pa videli!” Zec je odvratio: „Gospoda mogu da misle šta hoće; ništa im to neće pomoći.”

Tada su lovci naumili da zeca namrtvo izgaze čizmama i povikali: „Misliš da ti verujemo!!” Ali, toga trenutka je naišla jedna ružna starica noseći na leđima naramak pruća i, da ih ne bi urekla, sva trojica su morala tri puta brzo da otpljunu.

Kad je to primetila, starica se narogušila i doviknula im: „I ja tak ranše bi lepa!” Niko nije mogao da kaže koje je to bilo narečje; ali, zvučalo je upravo kao pakleni dijalekt.

Taj trenutak iskoristio je zec da umakne.

Lovci su zagrmeli za njim iz svojih pušaka, ali zec se više nije mogao da vidi, a i starica je nestala; pričinilo im se samo, dok su pucali, da čuju neki neobuzdani podrugljiv smeh.

Tada je gospodin Paf obrisao znoj sa čela i bilo mu je hladno oko srca.

Gospodin Pif je rekao: „Hajdemo kući!”

A gospodin Puf se već penjao uz padinu.

Kad su stigli gore do kamenog krsta, osećali su se nekako sigurnijim pod njegovom zaštitom i ponovo su se zaustavili.

„Sve nam se to samo učinilo”, rekao je gospodin Puf, „to je ipak bio jedan sasvim običan zec.”

„Ali, on je govorio”, pobunio se gospodin Paf.

„To je mogao da bude samo vetar, ili nam je krv od hladnoće udarila u uši”, pokušali su da ga urazume gospodin Pif i gospodin Puf.

Tada je prošaputao dragi bog sa kamenog krsta: „Ne ubij!”

Sva trojica su se iznova silno prestrašila i povukla dvadesetak koraka od kamenog krsta; međutim, zlo je kad se čovek ni na tom mestu nije mogao da oseća sigurnim! I pre nego što su još nešto mogli da uzvrate, već su krupnim koracima uveliko grabili kući. Tek kad su iznad šipražja ugledali kako se leluja dim sa krovova njihovih kuća, kad su čuli lavež seoskih pasa i dečje glasove koji su zaparali vazduh kao laste, uspeli su da sustignu svoje noge, zaustave se i najzad im je laknulo. „Od nečega se, najzad, mora umreti”, rekao je sada smireno gospodin Paf koji je prema predskazanjima zeca trebalo najduže da poživi; on je đavolski dobro znao zašto je to rekao, pa ipak ga je odjednom počela da muči sumnja da li su i njegovi saputnici znali na šta je mislio, a bilo ga je sramota da ih pita.

A gospodin Pif je odgovorio tačno ovako: „Ako ja ne budem smeo da ubijam, tada ni mene niko neće smeti da ubije, zar ne? Dakle, kažem, tu jedno isključuje drugo!” Sada je to svaki mogao da dovede u vezu sa čim je hteo; razumnog odgovora nije bilo, i gospodin Pif se smeškao filozofski da bi sakrio da on zapravo gori od želje da sazna da su ga druga dvojica uprkos svemu razumela ili možda nešto nije u redu u njegovoj glavi.

Gospodin Puf, onaj treći, zamišljeno je zgnječio čizmom jednog crva i dodao: „Mi ne ubijamo samo životinje, već ih i štitimo i održavamo red u prirodi.”

Tada je svaki znao da su i ona druga dvojica znala isto; i dok se još povremeno svaki potajno i sećao događaja, on je u njihovim glavama već počeo da se rasplinjava, kao kakav san posle buđenja, jer to što su njih trojica čula i videla ne može da bude više nikakva tajna, a samim tim i nikakvo čudo, već najviše jedna obmana. I sva trojica su iznenada odahnula: Hvala bogu! Gospodin Pif je odahnuo preko vrha svoje leve čizme, gospodin Puf preko vrha desne čizme, pošto su obojica krišom gledali unazad prema figuri boga u polju kome su potajno bili zahvalni što im se nije još stvarno i pokazao; a gospodin Paf je, pošto su ona dvojica gledali u daljinu, mogao sasvim mirno da se okrene prema krstu, uštine za uho i kaže: „Danas smo pili rakiju na prazan stomak; to lovci nikada ne bi trebalo da čine.”

„Tako je to!”, rekla su sva trojica, zapevala veselu lovačku pesmicu u kojoj se mnogo govorilo o šumama i poljima i počela kamenjem da gađaju jednu mačku koja se i pored zabrane došunjala da krade skrivena uskršnja čokoladna jaja; lovci se sada, naime, više uopšte nisu plašili zeca. Ali, za ovaj poslednji deo priče ne može sasvim da se jemči kao za ostalo, jer ima ljudi koji tvrde da zečevi skrivaju čokoladna jaja samo za Uskrs.

SLIKE

ISTANČANOST SLUHA

Legao sam u krevet pre vremena, osećam da sam malo prehladen, možda imam i temperaturu. Posmatram tavanicu sobe, ili je, možda, to što gledam crvenkasta zavesa prebačena preko balkonskih vrata hotelske sobe, teško je to razlikovati.

Upravo kad sam s tim bio gotov, i ti si počela da se svlačiš. Čekam. Samo tebe čujem.

Neshvatljivo kretanje gore-dole; čas u ovaj, čas u onaj deo sobe. Prilaziš krevetu da na njega nešto spustiš; ne vidim tamo, ali me baš zanima šta bi to moglo da bude. U međuvremenu otvaraš orman, preturaš po njemu ili nešto vadiš iz njega; čujem kako ga ponovo zatvaraš. Neke tvrde, teške stvari stavljaš na sto, ostale na mermernu ploču komode. Neprekidno se krećeš. Zatim raspoznajem poznate šumove rasplitanja i češljanja kose. Onda isticanje vode u umivaonik. Prethodno si već počela da skidaš haljine; sad nastavljaš; ne razumem, koliko to haljina skidaš sa sebe. Sada si skliznula iz cipela. A zatim tvoje čarape počinju da se kreću po mekom tepihu isto onako bez prekida gore-dole kao što su to prethodno činile cipele. Sipaš vodu u čaše; tri, četiri puta zaredom, ne mogu nikako da pogodim zašto. Taman utonem u razmišljanja o tome, a ti u stvarnosti ponovo nađeš nešto novo da činiš. Čujem kako oblačiš spavaćicu. Ali time još zadugo nije sve završeno. Ima još stotinu malih radnji. Znam da zbog mene žuriš; očigledno je, dakle, da je to sve potrebno, da pripada tvome najintimnijem ja, i kao ono nemo ponašanje životinja od jutra do večeri ti s tim nebrojanim pokretima, kojih nisi ni svesna, uranjaš svom širinom u nešto gde za mene nikada nije bilo ni malčice mesta!

To sam slučajno osetio, jer imam temperaturu i čekam te.

MIŠ

Ova pričica, zapravo samo poenta, vrhunac jednog trenutka, uopšte i nije neka priča, zbiva se za vreme svetskog rata. U onom delu Alpa u južnom Tirolu pod nazivom Fodara vedla, hiljadu i više metara iznad nastanjene oblasti i još mnogo dalje po strani: tamo je neko za vreme mira postavio jednu klupu.

Ova klupa je stajala i tokom rata netaknuta. U jednom prostranom svetlom ulegnuću. Meci su promicali iznad nje. Mimo kao brodovi, kao jata riba. Udarali su negde daleko pozadi gde nije bilo nigde ničega, zapravo mesecima su tamo neumoljivom istrajnošću uništavali jednu bezazlenu padinu. Niko više nije znao zašto. Da li je to bila zabluda u načinu vođenja rata? Ili kakav kapric bogova rata? Ova klupa se izgubila u ratu. A sunce joj je preko čitavog dana slalo svetlost iz beskrajnih visina da joj pravi društvo.

Ko je sedeo na ovoj klupi, sedeo je čvrsto. Usta se više nisu otvarala. Udovi su spavali razdvojenim snom kao ljudi koji su se bacili na zemlju neposredno jedan uz drugog i onako smrtno umorni istog trenutka zaboravili jedan na drugoga. Čak i disanje se otuđilo; postalo je deo prirode; ne, nije postalo „disanje prirode”, već: kad bi se primetilo da se diše – to ravnomerno pokretanje grudi nezavisno od volje! – nešto od čovekove nemoći koja je podstaknuta plavim čudovištem, vazduhom, kao trudnoća.

Trava je tu bila još iz prethodne godine; snežnobleda i ružna, tako beskrvna kao da se odatle preko nje otkotrljao neki veliki kamen. Unaokolo, bliže i dalje, izbočine i ulegnuća, bez smisla i broja, nisko rastinje i Alpi. Iz ovog bespokretnog nemira, sa toga uzburkanog tla koje se razbija u žutozelenoj peni pogled se uvek iznova podiže uz visoki crveni greben što zatvara predeo sprema i rastače se odatle ponovo rasut u stotine pogleda. Preterano visok on i nije bio, taj komad stene, ali iznad njega je ipak bila još samo prazna svetlost. Bio je tako pust i tako svirepo veličanstven kao u doba samog stvaranja.

Jedan mišić je u blizini klupe, koju je retko kad neko posećivao, postavio čitav sistem podzemnih prolaza. Mišje širine, sa otvorima za brzo nestajanje i ponovno izranjanje. Nečujno, trčeći sve ukруг, provlačio se kroz te prolaze, zastajao ispred njih za trenutak, da bi ponovo brzo nestajao u njima. Iz tutnjave vazduha izranjala je

neizmerna tišina. Ljudska ruka klonula je sa ručke klupe. Jedno oko, malo i crno kao glava čiode, upravilo se onamo. I čitav jedan trenutak bilo je prisutno jedno tako čudno, naopako osećanje da se zapravo više nije znalo da li se okreće ovo malo, živahno, crno oko ili se pokreće neizmerna nepokretnost brda. Više se nije znalo: da li se sprovodila na nekome volja sveta, ili volja ovog miša koja je svetlucala iz malenog usamljenog oka. Više se nije znalo: da li je bila borba, ili je već vladala večnost.

I tako bi se sa tim, što se osećalo da je nemoguće upoznati, nastavljalo dalje i po želji; ali to je već čitava ta pričica jer se ona u međuvremenu svaki put već završavala pre nego što se još moglo tačno da kaže gde je prestajala.

LEPAK ZA MUVE

Lepak za muve Tangle-foot dugačak je otprilike trideset i šest, a širok dvadeset i jedan santimetar; lepljiva hartija je premazana žutim otrovnim lepkom i uvozi se iz Kanade. Kad se neka muva spusti na taj lepak – ne toliko iz neke pohlepe, već više reda radi, pošto su tu već tolike druge – zalepe joj se najpre prednji savitljivi članci svih njenih nožica. Nekakvo sasvim slabo, čudnovato osećanje kao kad idemo kroz mrak i golim tabanima stupamo na nešto što, zapravo, još nije ništa osim nekakva meka, topla, nepregledna prepreka, a zatim postaje ipak nešto što postepeno zadobija crtu onog užasnog ljudskog što se tu nekako pojavljuje kao kakva ruka i čvrsto nas steže sa pet prstiju koji postaju sve razgovetniji.

Tada sve muve stoje forsirano uspravno kao kakvi paralisani bolesnici, tabetičari, koji ne dopuštaju da se na njima išta primeti, ili kao kakvi isluženi stari vojnici (a noge pomalo u obliku slova o, kao kad se stoji na nekom oštrom grebenu). One se prepuštaju tom položaju, prikupljaju snagu i razmišljaju. Posle samo nekoliko sekundi postaju odlučnije i počinju ono što su jedino kadre, da zuje i da se izdižu. Ove pokrete besno sprovode toliko dugo dok ih iscrpljenost ne prisili da ih prekinu. Usledi predah, zatim novi pokušaj. Razmaci između pokušaja postaju, međutim, sve duži. One tako stoje tu i ja osećam kako su sve bespomoćnije. Odozdo se uzdiže isparenje koje ih omamljuje. Kao kakvim malim čekićem opipavaju jezikom podlogu. Glave su im mrke i dlakave kao da su načinjene od kokosovog oraha; kao kakvi crnački idoli naliče na ljude. Tela im se savijaju napred i nazad na čvrsto prikovanim nožicama, pregibaju se u kolenima, upiru se svim silama kao što to čine ljudi koji pokušavaju na sve moguće načine da pokrenu kakav težak teret; te pokrete, zapravo, čine još tragičnije od tih radnika, ali nekako stvarnije, sportisti bi rekli poslednjim atomima snage, kao Laokon. I tada naiđe onaj uvek isti čudesan trenutak kad potreba jedne konkretne sekunde nadvladava sva snažna, postojana egzistencijalna osećanja. To je trenutak kad penjač zbog bolova u prstima dragovoljno otvori stisnutu šaku, kad čovek zalutao u snegu legne na njega kao dete, kad progonjeni čovek daščući zastaje. Muve se ne odbijaju više svom snagom odozdo, već se zaglibljuju sve dublje, u tim trenucima ponašaju se sasvim ljudski. Ubrzo sve

noviji delovi tela bivaju zahvaćeni lepkom, visoko gore na nogama, ili donji delovi tela, ili krajičak krila.

Pošto su nadvladale duševnu krizu, započinju posle kraćeg vremena ponovo borbu za svoj život; ali, sad su već fiksirane u nepovoljnom položaju i njihovi pokreti postaju neprirodni. One leže sa raširenim zadnjim nogama upirući se prednjim i pokušavajući da se podignu. Neke sede zaglibljene pokušavajući da oslobode vrhove ispruženih nogu, kao žene koje uzalud hoće da istrgnu svoje šake iz pesnica muškaraca. Neke leže na truhu sa glavom i nogama ispred kao da su u trku pale i drže samo još lice uzdignuto. Tu je jedino neprijatelj uvek ravnodušan i jedino on dobija od svih tih njihovih očajničkih, zbrkanih trenutaka. Jedno ništa, zapravo nešto neodređeno, gura ih sve dublje. Tako lagano da se jedva može slediti i većinom sa naglim ubrzanjem pri kraju kad već dožive poslednji duhovni slom. One tada iznenada padaju, napred na lice, preko svojih nogu; ili na stranu sa ispraženim nogama, često veslajući njima unazad. Tako one leže tu. Kao kakvi srušeni avioni čije jedno krilo štrči uvis. Ili kao kakvi krepali konji. Ili sa beskrajnim izrazima oćavanja. Ili kao kakvi spavaći. Još sledećeg dana probudi se ponekad neka od njih, opipa za trenutak oko sebe jednom jedinom slobodnom nogom, ili zazuji jednim krilom. Ponekad se takav jedan pokret prenese ćitavim poljem da bi potom sve one još dublje potonule u svoju smrt. Samo još na onom delu tela, u predelu zaćetka noge imaju one nekakav sasvim mali svetlucavi organ koji još i dalje živi. Za trenutak sine, pa opet zamre, nemoguće ga je opisati bez uvelićavajućeg stakla, izgleda kao kakvo majušno ljudsko oko koje se neprekidno otvara i zatvara.

POKLOPCI SARKOFAGA

Negde pozadi na brdašcu Pinčo, ili već u samom vrtu vile Borgeze, počivaju na otvorenom, među šipražjem, poklopci dva sarkofaga od običnog kamena. Oni ne predstavljaju nikakvu dragocenost, niti neku retkost. Na njima nepomično leže ispruženi supružnici koje je tu neko po njihovoj želji naslikao i time ostavio trajnu uspomenu na njih. U Rimu se može videti dosta takvih poklopaca sarkofaga; ali, ni u jednom muzeju, niti crkvi, oni ne ostavljaju takav utisak kao ovde ispod drveća gde su se figure ispružile kao na kakvom izletu i izgledaju baš kao probuđene iz dremeža koji je trajao dve hiljade godina.

Oslonili su se na laktove i gledaju jedno drugo. Nedostaje samo između njih korpa sa sirom, voćem i vinom.

Žena ima frizuru sa malim loknama – odmah će je dovesti u red, po poslednjoj modi iz vremena pre nego što je usnula poslednjim snom. I njih dvoje se sada smeše jedno na drugo; dugo, vrlo dugo. Odvratiš pogled: oni nastavljaju to da čine bez kraja.

Ovaj verni, čestiti, građanski, zaljubljeni pogled izdržao je stoleća, odaslat je iz starog Rima i danas dotiče tvoje oko.

Ne čudi se tome što traje i pred tobom; ne skreće u stranu, niti pada: time ne postaje okrutan već čovečan.

MOŽE LI KONJ DA SE SMEJE?

Jedan uvaženi psiholog napisao je: „Životinja ne ume ni da se smeje, a ni da se osmehuje...”

To me je podstaklo da ispričam kako sam jednom video konja da se smeje. Do sada sam mislio da to nije nikakvo čudo i smatrao da zbog toga ne treba dizati uzbunu; ali, pošto je to, izgleda, takva retkost rado ću da budem opširan.

Dakle, to se zbilo pre rata; moguće je da se od tada konji više ne smeju. Taj konj je bio privezan za trščanu ogradu kojom je bilo ograđeno jedno malo dvorište. Sunce je sijalo. Nebo je bilo tamnoplavo. Vazduh nadasve blag, mada je bio februar. A nasuprot ovom božanskom komforu nedostajao je onaj ljudski: jednom rečju, nalazio sam se u blizini Rima, na seoskom putu, ispred gradskih kapija, na samoj granici perifernih prilaza gradu i početka seljačke Kampanje.

I taj konj je bio iz Kampanje: mlad i nežan, lepo oblikovanog niskog soja koji nema ništa zajedničko s ponijem na kome visok jahač izgleda kao odrastao čovek na stoličici za lutke. Veseli momak je timario konja na čijoj se dlaci sunce presijavalo i koji je ispod plečki bio goliciljiv. Kako konj ima, tako reći, četiri plečke, možda je zato i dvostrako goliciljiviji od čoveka. Međutim, taj konj je osim toga s unutrašnje strane bedara imao još po jedno naročito osetljivo mesto i svaki put kad bi ga momak tamo dodirnuo, činilo se da će pući od smeha.

Još dok bi se češagija izdaleka približavala osetljivim mestima, uši bi povukao unazad, uznemirio se, gubicom hteo da krene prema njoj i uzalud pokušavao da potpuno otkrije zube. A češagija se malo-pomalo veselo pomerala dalje, čeljust postepeno širila, uši sve više povlačile unazad i konjić se već prebacivao s noge na nogu.

Iznenada je počeo da se smeje. Kezio je zube. Nastojao njuškom, koliko god je jače mogao, da odgurne momka koji ga je golicao; činio je to na isti način kao što to rukom čine seoske devojke i ne pokušavajući pri tom da ga ugrize. Nastojao je, takođe, i da se nekako okrene i odgurne ga čitavim telom. Ali, momak je bio još uporniji. Kad bi češagijom dospeo u blizinu plečki, konj bi se prosto krivio od smeha; uvijao na nogama, tresao čitavim telom i unazad povlačio meso sa zuba koliko je to samo mogao. Tih nekoliko

sekundi ponašao bi se isto onako kao čovek koga neko toliko golica da se prosto zacenjuje od smeha.

Učeno sumnjalo će prigovoriti da konj tada ipak nikako nije mogao da se smeje. Na to mu treba odgovoriti da je sve ovo sušta istina, tim pre što je od njih dvojice svaki put rzao od smeha upravo štalski momak. U stvari, izgleda, da je to samo čovečja sposobnost da može da rže od smeha. Ali, uprkos tome, ova dvojica su očigledno bili dobro uigrani i čim bi iznova započeli svoju igru, uopšte nije bilo nikakve sumnje u to da je i konj hteo da se smeje i da je s nestrpljenjem očekivao ono što će doći.

Zato sumnja učenih ljudi da je ova životinja sposobna da se smeje treba ipak da se ograniči na to da ona nije u stanju da se smeje vicevima.

Ali to se konju ne može uvek zameriti.

OTRGNUT IZ SNA

Začas je razmakla zavesu: ta blaga noć! Prozor razdvaja spoljašnju meku tminu od tvrde sobne tmine poput površine vode u četvorougloz bazenu. Zapravo to sve samo osećam; ali, to je kao leti kad je voda isto toliko topla kao i vazduh i kad ruka visi iz čamca. Šest je časova ujutru prvoga novembra.

Sam bog me je probudio. Prosto sam podskočio iz sna. Baš nikakav drugi razlog nije postojao da se probudim. Bio sam otrgnut iz sna kao kakav list iz knjige. Mesečev srp ocrtavao se nežno na nebu poput kakve zlatne obrve na plavičastom listu noći.

A sa istočne strane, na drugom prozoru, već postaje zelenkasto. Boja papagajevog perja. Izbijaju one prave slabašne, crvenkaste pruge sunčevog izlaska, ali još uvek je sve zeleno, plavo i mirno. Jednim skokom sam opet ispred prvog prozora: da li je mesečev srp još tu? Da, on je još tu kao da je najglumlje doba noći. Toliko je uveren u postojanje svoje magije kao da se prikazuje u pozorištu. (Nema ništa komičnije nego kad čovek iz prepodnevnog gužve sa ulice stupi u onu strogost kakva vlada na pozorišnoj probi.) S leve strane već pulsira ulica, a s desne se proba scena sa mesečevim srpom.

Otkrivam neobičnu braću – dimnjake. U grupama od po tri, pet, sedam, ali i usamljeni stoje oni po krovovima; poput drveća u ravnici. Prostor, sličan kakvoj reci, vijuga među njima gubeći se dole u dubini. Jedna buljina provlači se između njih i odlazi kući; možda je to bila i neka vrana ili golub. Kuće su razbacane; neobične konture, polusrušeni zidovi, ulica uopšte i nema. Šipka uz krov sa trideset i šest porculanskih glava idvanaest zategnutih žica, koje mahinalno brojim, uzdiže se ka jutarnjem nebu kao kakva sasvim neobjašnjiva, tajanstvena, najviša tvorevina. Sad sam sasvim budan, ali kud god da se okrenem, pogled obuhvata neki petougao, sedmougao i strme prizme: ko sam, onda, ja? Ta gvozdena, u vatri izlivena amfora na krovu, koja je preko dana samo jedan smešan ananas, proizvod lošeg ukusa, dostojna prezrenja, u ovoj samoći daje snagu mom srcu kao sveži trag nastao ljudskom rukom.

Najzad koračanje dve noge kroz noć. Dve ženske noge i to uho: neću da gledam. Moje uho stoji na ulici kao kakav ulaz. Nikada ni sa

jednom ženom neću biti tako blizak kao sa ovom nepoznatom čiji koraci sada nestaju sve dublje u moje uhu.

Zatim dve žene. Jedna se kreće gotovo nečujno, druga trupka s onom poznatom bezobzirnošću koja dolazi s godinama. Gledam dole. Tamno. Čudne oblike imaju haljine starih žena. Ove dve hitaju u crkvu. Duša u ovo doba treba da je već odavno mirna, te ću i ja svoju sada da prepustim miru.

INFLACIJA

Beše ranije neko bolje vreme kada se na krutom drvenom konjiću, ravnomemo se njišući, jahalo ukруг i kada su se štapići provlačili kroz bakarne prstenove okačene o zakovanu drvenu ručku. To vreme je prošlo. Današ mladi ribari piju sekt sa konjakom. A male sedaljke, obešene o trideset puta četiri gvozdena lanca, vise ukруг, jedna iznutra, jedna spolja, tako da se i vrte ukруг jedna pored druge, pa letači mogu da se uhvate za ruke, noge ili kecelje i da pri tom ciče i vrište. Ovaj ringišpil nalazi se na malom trgu na kome je spomenik palim ratnicima; pored stare lipe, gde su inače uvek guske. Ima moderan motor koji ga pokreće i krečnobeke reflektore iznad mnogih malih blagih svetiljki. Čoveku koji dolazi iz mraka vetar baca u lice deliće muzike, svetlosti, devojačkih glasova i smeha. Muzički automat isprekidano urla. Gvozdeni lanci škripe. Letači se vrte ukруг, ali, osim toga, ako hoće, lete i uvis i nadole, na stranu i unutra, jedno drugom iza leđa ili između nogu. Momci bičuju svoje sedaljke, štipaju devojke koje kraj njih proleću ili ih uz ciku vuku za sobom; i same devojke u letu hvataju jedna drugu i tada obe ciče toliko kao da je jedna od njih muškarac. Kugla koja ih okreće čini ih čas nevidljivim, čas vidljivim, iz mraka kao da uvek iznenada izranjaju u svetlost; drukčije spareni, nekako zgrčeni, sa crnim otvorom na mestu usta, kao kakvi pomahnitali jarko osvetljeni smotuljci odeće, lete na leđima ili na stomaku ili ukoso prema nebu i paklu. Posle jednog sasvim kratkog trenutka ovog najbešnjeg galopa muzika ponovo zapada u laki kas, zatim nastavlja korakom, da se ubrzo, kao kakav stari manežni konj, sasvim zaustavi. Čovek s kalajnim tanjirom ide ukруг, ali ljudi ostaju u svojim sedištima, osim što se povremeno smenjuju devojke. Ovde tokom tih nekoliko dana na ringišpil ne dolaze kao u gradu razni ljudi; ovde se vrte ukруг uvek isti letači, čim se smrkne, puna dva do tri časa, tokom svih osam ili četrnaest dana, toliko dugo dok čoveku s kalajnim tanjirom ne dosadi i jednog jutra ne otputuje dalje.

OSTRVO MAJMUNA

U parku Vila Borgeze u Rimu uzdiže se visoko drvo bez ijedne grančice i bez kore. Potpuno je ogoljeno i glatko kao lobanja izglačana suncem i kišom; žuto je kao skelet. Stoji uspravno bez korenja i mrtvo, pobijeno tu kao kakav stub u cement ovalnog ostrva veličine malog rečnog broda i od Kraljevine Italije odvojeno betoniranim glatkim jarkom. Ovaj jarak je toliko širok i spoljašnji zid mu je toliko visok da nijedan majmun ne može da se ispuže preko njega, a ni da ga preskoči. Spolja je lako spustiti se u njega; ali, nazad se nikako ne može.

Deblo po sredini nudi vrlo pogodna zadebljanja i stoga je, kako to turisti kažu, dušu dalo za penjanje. Gore, međutim, iz njega štrče vodoravne duge debele grane; kad bismo izuli cipele, skinuli čarape i uzverali se uz drvo savijenih peta, čvrsto priljubljujući tabane uz obline debila i postavljajući šake jednu ispred druge, sigurno bismo uspešno stigli do kraja jedne od ovih dugih, od sunca zagrejanih grana koje nadvisuju zelene vrhove pinija slične nojevom perju.

Ovo čudno ostrvo nastanjuju tri porodice, čiji je broj članova različit. Na drvetu živi petnaestak žilavih, pokretnih mužjaka i ženki veličine otprilike četvorogodišnjeg deteta; u podnožju drveta, u jedinoj građevini na ostrvu, palati koja oblikom i veličinom podseća na kućice za pse, živi bračni par znatno krupnijih majmuna sa sasvim malim sinom. To su kraljevski par na ostrvu i prestolonaslednik. Nikad se nije dogodilo da se dvoje starih na ravnom mnogo udaljilo od mladunca; kao na mrtvoj straži stoje oni nepokretno desno i levo od njega i zure pravo u daljinu. Samo jednom tokom svakog časa kralj kreće u inspekcijsku kružnu šetnju preko celog drveta. Laganim korakom obilazi grane i pravi se da ne primećuje kako se svi ponizno i s podozrenjem izmiču pred njim i – da bi izbegli njegovu pažnju – oprezno se povlače unazad, izbegavajući svaki nagli pokret sve dok završetak grane ne označi kraj njihovog povlačenja i kad im preostane još samo po život opasan skok na tvrdi cement. Tako kralj obilazi granu za granom i prosto je nemoguće po izrazu njegovog lica utvrditi da li on pri tom ispunjava svoje vladarske dužnosti ili se samo šeta radi bolje probave; čini to sve dotle dok se sve grane ne isprazne, kada se ponovo vraća nazad. U međuvremenu, prestolonaslednik sedi sam na krovu kuće, jer se i majka udaljuje,

začudo, svaki put u isto vreme, a kroz njegove tanke uzdignute uši prosijava sunce koralnocrvenom svetlošću. Retko može da se vidi nešto toliko glupo i jadno, a ipak okruženo nekakvim nevidljivim dostojanstvom kao što je ovaj mladi majmun. Jedan za drugim prolaze pokraj njega majmuni oterani s drveta koji bi onako kivni jednim trzajem mogli da mu otkinu tanjušni vratić; oni, međutim, oko njega prave luk i iskazuju mu puno poštovanje i strahopoštovanje kao članu kraljevske porodice.

Čoveku je potrebno duže vreme da primeti da osim ovih stvorenja, koja vode uredan život, na ovom ostrvu konače još i neka druga. Potisnut sa površine zemlje i čistog vazduha, u jarku živi mnogobrojni narod malih majmuna. Ako bi se neki od njih samo pojavio gore na ostrvu, majmuni s drveta bi ga odmah surovo kažnjavali i ponovo oterali u jarak. Kad se deli hrana, oni moraju bojažljivo da stoje po strani i tek kad se svi zasite i većina već uveliko dremucka po granama, dozvoljeno im je da se prikradu otpacima njihove hrane. Čak ni ono što im se baci ne smeju prvi da diraju. Jer često neki ljutiti mužjak ili neka vickasta ženka, mirno žmirkajući i pretvarajući se da imaju poteškoća sa varenjem, samo čekaju trenutak da oprezno skliznu dole sa svoje grane čim primete da se mali nepristojno prepuste nekoj sreći. Ovi, pak, koji su se usudili da se popnu na ostrvo odmah drečeći šmugnu nazad u jarak i izmešaju se sa ostalima; onda se razlegne opšta kuknjava: svi se zbiju u gomilu, tako da se čitava jedna površina dlaka, tela i zbuđenih tamnih očiju podigne uvis uz suprotnu stranu zida kao voda u nekoj nagnutoj kaci. A gonilac se samo kreće ivicom jarka i širi pred sobom talas užasa. Tada se mala crna stvorenja uspravljaju i pokušavaju da se podignutim rukama i ispruženim šakama nekako zaštite od opakog neprijateljskog pogleda koji odozgo vreba. Taj pogled, međutim, postepeno pokušava da se veže za jednog od njih; ovaj se opet pomera napred i nazad, i petoro drugih s njim, od kojih još niko ne može da razazna ko je meta tog dugog pogleda; ali, meka, od straha paralisana gomila ne pušta ih s tog mesta. Tada se dugi ravnodušni pogled konačno prikuje samo za jednoga od njih; i tek kada je sasvim nemoguće obuzdati se i ne pokazati ni suviše ni premalo straha: iz trenutka u trenutak prestup postaje sve teži, sve dok jedna duša mimo muči drugu, dok je prisutna mržnja i ne usledi

munjevit skok, i dok, najzad, jedno stvorenje bez imalo čvrstine i stida ne zacvili pod mukama. Uz vrisak olakšanja ostali se razdvajaju i pomahnitalo jure svom dužinom jarka; trepere nekako bez svetla zbrkano, kao mahnite duše u čistilištu, i okupljaju se radosno brbljajući na najudaljenijim mestima.

Kad je sve prošlo, gonilac se gipkim pokretima penje uz drvo do najviše grane, odlazi do njene krajnje ivice, tamo se mimo smešta i ostaje ozbiljan, uspravan i beskonačno dugo potpuno nepokretan. Zrak njegovog pogleda počiva na vrhovima drveća parkova Pinčo i Vila Borgeze, pa i preko njih dalje; a tamo gde napušta te parkove leži pod njim veliki žuti grad iznad koga, još uvek obavijen svetlucavim odsjajem zelenih krošnji, on ostaje i dalje nemamo da lebdi u vazduhu.

OVCE IZ DRUGOG UGLA

Prilog istoriji ovce: Čovek danas ovce smatra glupim životinjama. Međutim, njih je bog voleo. Često je ljude upoređivao s njima. Da li je baš mnogo pogrešio?

Prilog psihologiji ovce: Spoljni vidljivi znaci viših duhovnih stanja ne razlikuju se mnogo od onih kod tupoglavosti.

U pustari kraj Rima: Imale su snužden izraz lica i nežne lobanje mučenika. Njihove crne kratke čarape i kapuljače na belom runu podsećale su na smrtnu braću i verske fanatike.

Njihove usne, dok su prebirale po kratkoj oskudnoj travi, nervozno su podrhtavale i ispuštale prema zemlji isprekidan zvuk oscilirajuće metalne strune. Kad bi se njihovi glasovi složili u hor, zvučalo je to kao tužna prelatova molitva u katedrali. Međutim, kad bi ih pevalo više, obrazovale bi hor sastavljen od muških, ženskih i dečjih glasova. U blagim prelivima glasove bi podizale i spuštale; kao kakva povorka u mraku koju bi svake druge sekunde pogađala svetlost; dečji glasovi bi tada uvek zastajali na jednom istom brdašcu, dok bi muškarci koračali dolinom. Njihovom pesmom dan i noć su se hiljadu puta brže smenjivali i gonili Zemlju njenom kraju. Ponekad bi se neki pojedinačni glas bacio uvis ili survao na zemlju u strahu od prokletstva. U belim kovrdžama njihovog runa ponavljali su se oblaci. To su prastare katoličke životinje, religiozni pratioci čoveka.

Još jednom na jugu: Čovek je među njima dvostruko viši nego inače i štrči u nebo kao kakav šiljati crkveni toranj.

Pod našim nogama zemlja je bila mrka, a travke kao kakve zagrebene sivozelene crtice. Sunce se na moru odslikavalo teškim sjajem kao u nekom olovnom ogledalu. Čamci su isplovili u ribolov kao u doba svetog Petra. Sa rta se vinuo pogled u nebo kao kakva putanja, a onda razbio u moru, zagasitožut i beo, kao u vreme zalutalog Odiseja.

Svuda: Ovce su plašljive i glupe kad im se čovek približava; dobro su upoznale sve one udarce i kamenovanja iz obesti. Ali, kad čovek zastane i počne da zuri u daljinu, one ga zaborave. Okrenu se glavama jedna prema drugoj, njih deset ili petnaest, obrazuju zrakast

krug sa velikim središtem od glava koje se tiskaju i zracima u drugoj boji koje obrazuju leđa. Lobanje taru jednu o drugu. Tako stoje, a točak koji obrazuju satima se ne pomera. Čini se kao da ne žele ništa da osećaju, osim vetra i sunca, i onog udaranja sekundi koje znači beskonačnost i što otkucava u krvi i prenosi se s jedne glave na drugu kao udaranje glava zatvorenika o zidove zatvora.

SVESTRANI INTELEKTUALAC I IZUZETNI PRIPOVEDAČ

Književno delo austrijskog pisca Roberta Muzila (1880–1942), koje danas, možda više nego ikad ranije, utiče na tokove svetske književnosti, još uvek je nedovoljno istraženo. Nimalo slučajno. Ako bismo među piscima XX veka tražili one najobrazovanije, Robert Muzil bi sigurno ušao u najuži izbor. Najpre se u austrijskim vojnim školama pripremao za oficira, što je i postao u prvom svetskom ratu, potom studirao tehniku, bio inženjer mašinogradnje, asistent na fakultetu, pronalazač, konstruktor žiroskopa boja koji i danas nosi njegovo ime. Nezadovoljan, međutim, svim tim, počeo je da studira filozofiju, logiku i eksperimentalnu psihologiju. Ovo studiranje je krunisao uspešnom odbranom disertacije. I tada, kad su mu sva vrata bila širom otvorena da započne blistavu karijeru univerzitetskog profesora i naučnog radnika, uz sticanje mnogih laskavih titula i zvanja, iznenada sve to napušta, potpuno se posvećuje književnom radu i prihvata status slobodnog umetnika. Ovakva smela i riskantna odluka pokazuje i njegovu nepokolebivju veru u sebe i u književnu nadarenost. Možda su baš ta njegova izuzetna svestrana obrazovanost i njegov tako ozbiljan, gotovo naučnički pristup književnosti i učinili da se njegova dela odista ne čitaju lako i da je za njihovo razumevanje potrebno određeno književnoteorijsko obrazovanje.

Robert Muzil je najpoznatiji kao pisac jednog od najvećih i najznačajnijih romana ovog veka *Čovek bez svojstava*, „duhovne istorije jedne epohe na izmaku”. Taj roman, kao i gotovo sva Muzilova dela, krasi, pre svega, jezička virtuoznost i misaona slojevitost koje ga uzdižu u sam vrh evropskih pripovedača i esejista. I pored 1800 stranica, delo je ostalo nedovršeno, iako je Muzil na njemu radio do svog poslednjeg dana, i to pod vrlo teškim uslovima, u egzilu, u Švajcarskoj, u krajnjoj nemaštini, gotovo potpuno zaboravljen i od prijatelja i od čitalaca, ali do kraja ponosit. U roman *Čovek bez svojstava*, uz široke opise poslednje godine života Austro-Ugarske Monarhije, utkana su i mnoga egzistencijalna pitanja čoveka savremenog doba na koja se odgovara na jedan sasvim

novi, koliko lako ironičan, toliko i duboko filozofski način. Tu je epsko u savršenoj ravnoteži sa misaonim, a zaokruženost ogromne građe sa živom punoćom detalja. O ovom delu je već napisano mnogo knjiga i studija. Ono, ipak, i dalje ostaje neiscrpan predmet istraživanja i inspiracije.

Kao pisac, Muzil je, međutim, postao poznat još mnogo ranije, svojim prvim romanom *Zablude pitomca Terlesa* (1905). U njemu Muzil osvetljava konflikte u pubertetu na nov, za ono vreme šokantan način. Tu se nalaže određene predstave o duši i životu, čiji pravi izraz nalazimo tek kasnije u shvatanjima škole geštalt-psihologije. Ova knjiga „izuzetne okrutnosti i velike nežnosti” pisana je realističkom tehnikom pripovedanja koju Muzil napušta već u sledećem svom delu *Sjedinjavanja* (1911). To su, zapravo, dve priče u kojima, kako sam Muzil kasnije kaže, nema uobičajene uzročnosti, već se ličnosti pojavljuju u igri viših nužnosti. Duboka, lucidna, ali zbog nekih osobenosti teško čitljiva, ova knjiga je, možda omaškom, uvela u Nemačku književni ekspresionizam, koji Muzil kasnije ne sledi.

Kao i u *Sjedinjavanjima*, gde se govori o sudbinama dveju žena i njihovim odnosima sa muškim partnerima, i u delu *Tri žene* (1924), koje se, pak, sastoji iz tri različite priče, reč je, takođe, bar na prvi pogled, o neverstvu i rastajanju, ali ovoga puta trojice muškaraca. I tu ono „čudnovato” dolazi tek u trenutku njihovog sjedinjavanja i rastajanja sa voljenim ženama.

Među najmanje istraživanim područjima Muzilovog obimnog dela, pored eseja, nalaze se i priče. Njih je pisao kao već afirmisani pisac, i to u periodu pre i za vreme pisanja prvog dela *Čoveka bez svojstava* koji je objavio 1931. godine. Većinu svojih priča Muzil je naknadno sakupio i objavio 1936. godine u zbirci pod neobičnim nazivom *Zaostavština za života*. Sav zaokupljen pisanjem velikog romana, Muzil u predgovoru te zbirke sa određenim potcenjivanjem govori o svojim pričama: „Pisane su za novine, za širok, neujednačen i ne toliko pažljiv krug čitalaca i svakako bi drukčije izgledale da sam ih, kao i ostala svoja dela, pisao za sebe i svoje prijatelje.” Ipak, ove priče zaslužuju pažnju i kritičara i čitalaca i pored toga što sadržinski nisu dovoljno razuđene i što su naknadno sakupljene. Ne samo što se ne smeju smatrati drugorazrednim

Muzilovim delima već ih treba posmatrati i ocenjivati kao nerazdvojni deo njegovog ukupnog proznog dela. U formalnom smislu, one deluju kao kakve studije. Kao ni u ostalim Muzilovim delima, ni kod njih ne možemo strogo razdvajati sadržaj od forme. S jedne strane, iza svake priče stoji relativno jednostavan i razumljiv iskaz izražen gotovo na egzaktan način, dok su, s druge strane, izražajna sredstva ovde drukčija nego kod nekog pojmovnog teksta ili eseja – u suštini poetska. U tome je i osnovna razlika između ovih priča i eseja. Ta razlika je u prvom redu izražena korišćenjem forme ironične igre koja svoj vrhunac nalazi u „negaciji” osnovnog stava. Konfrontacija poetskog i pojmovnog iskaza određuje strukturu svake Muzilove priče i potencira u njoj određenu napetost. Ova se, međutim, ogleda i u odnosu između pojedinih odeljaka zbirke *Zaostavština za života*. Oni glase: „Slike”, „Nevesela razmatranja”, „Priče koje to nisu” i „Kos”. U prvom odeljku ove Muzilove zbirke nalaze se, formalno gledano, najjednostavnije priče. One izlažu relativno jednostavnu poetsku građu koja će se u svakom sledećem odeljku ponavljati samo u izmenjenom obliku. Tu je reč o slici kao osnovnom obliku pesničkog dela. Priče drugog odeljka „Nevesela razmatranja” naginju esejističkom obliku. „Priče koje to nisu” ponovo su sasvim u poetskim vodama. Dakle, građa čitave zbirke zasniva se na stepenovanju od jednostavnog ka složenijem. Na kraju zbirke je priča „Kos”. Ona je kruna cele zbirke i predstavlja složeno književno delo koje se uklapa u osnovni krug problema kojima se Muzil bavi i u svojim većim i poznatijim književnim delima.

U izbor za ovu zbirku Muzilovih priča iz *Zaostavštine za života* uzete su samo „Slike”, „Priče koje to nisu” i „Kos”, i to obrnutim redom. Izostavljene su priče iz poglavlja „Nevesela razmatranja” koje naginju više esejističkom izrazu i pre bi trebalo da uđu u neku buduću zbirku prevoda Muzilovih eseja kao posebno poglavlje. Umesto njih uvršćeno je nekoliko zanimljivih i poetičnih priča koje Muzil nije uvrstio u zbirku *Zaostavština za života*, a mogu se naći u njegovim sabranim delima u posebnom poglavlju pod nazivom „Pripovetke” koji je zadržan i u ovoj zbirci.

„Kos” je najduža i, bez sumnje, najznačajnija Muzilova priča. Ona se umnogome razlikuje od ostalih njegovih priča. U njoj je pravi predmet naknadno „doživljavanje” određenih „neobičnih” pojava iz

stvarnog života, koje su kratkotrajne, nedovoljno definisane i deluju više kao neki signali. Muzil se ovde koristi stvarnošću samo da bi osvetlio događaje koji zapravo i ne pripadaju realnom. Pred nama je svet koji se stvara prema sasvim drugim zakonima nego što su oni važeći. Time se pobijaju mnoge na izgled logične pretpostavke našeg ustaljenog mišljenja. Pesničko delo se služi sopstvenim jezikom, što onom poetskom u njemu daje poseban kvalitet.

Priča prikazuje tri prodora „čudnovatog“ u ovaj naš sređen, razumljiv svet. To „čudnovato“ nije lako odgonetnuti. Da bismo to postigli, potrebno je da se sve ono što se u priči iznosi prihvati nekako drukčije, pravilnije.

Priča započinje sažetom izlaganjem prošlosti dvojice junaka koji su označeni kao Ajedan i Adva. Njihova imena očigledno nisu slučajna i više podsećaju na oznake u nekom eksperimentu. Ova dvojica se po mnogo čemu razlikuju jedan od drugog, što je nagovešteno i na samom početku, gde piše da je za tri male priče „važno ko ih od njih priča“.

Još u mladosti Ajedan i Adva se prikazuju kao zanesenjaci koji čeznu za svim onim što im nije dopušteno. Adva pri tom umnogome prevazilazi Ajedan, čak i svojim fizičkim sposobnostima.

U priči je Adva pripovedač, a Ajedan slušalac koji se samo retko pominje. Ovaj razgovor, koji više liči na monolog, za Adva je neobično značajan kao pokušaj da sam sebi razjasni pojedine događaje koji zaokupljaju njegovu pažnju. Prikazivanje odnosa dvojice prijatelja iz mladosti ima za cilj da nas približi onome o čemu će u priči biti najviše govora. To je onaj „neshvatljivi element“ prijateljstva iz mladosti o kome se raspravlja na početku priče.

Odnos među prijateljima, po Muzilu, najčešće nema realnu podlogu. Postojanost tog odnosa upravo se i zasniva na nedostatku realnosti. Slično je i sa odnosom čoveka prema samom sebi. Ma koliko izgledalo nevažno vezivanje čoveka za svoju prošlost, ipak se ta veza – i pored sve svoje neshvatljivosti – kad-tad jasno ispolji i snažno doživi.

Adva počinje svoje izlaganje opisom berlinskog života kome ne može da ospori izvesnu lepotu uprkos njegovoj „masovnosti“ koja izjednačuje sve individualne razlike. On i pored svega toga „neobično često“ misli na roditelje i detinjstvo. Nadovezujući se na te

uspomene, glavni junak Adva opisuje kako je doživeo pojavu kosa. Iz tog doživljaja nastaje radnja. – Posle jedne večeri provedene u iščekivanju nečega neodređenog, Adva je otišao na počinak. Nalazeći se u čudnom stanju, lebdeći između sna i jave, njega budi „nešto što se približava”. To je pevanje kosa. Ovo „buđenje”, međutim, zahvata i dublje slojeve njegovog bića. Čak više nije ni bitno da li ono „čudnovato” dolazi spolja ili je to unutrašnji doživljaj. U svakom slučaju, doživljaj se prikazuje na dva načina koja se uzajamno prepliću: predstavljanjem neposredne stvarnosti, korišćenjem tehnike „znaka” i detaljnim opisivanjem duševnog stanja junaka. Sve je tu podređeno dostizanju krajnjeg cilja: predstavljanju izmenjenog, preobraženog odnosa prema svetu.

Te noći, kad mu se javio kos, oponašajući slavujevo pevanje, Adva je napustio suprugu i dom i otišao bez cilja u svet. On to objašnjava odlaskom u potragu za nestalim kosom. Opis oproštaja od supruge predstavlja, zapravo, i oproštaj od sveta koji ga je okruživao, koji mu je odjednom postao stran, kao i supruga s kojom se sada najednom tako lako oprašta. Na taj način on se potpuno predaje osećanju koje ga je iznenada i na čudan način obuzelo i koje ga izvodi iz stvarnosti.

Drugi doživljaj se sadržinski potpuno razlikuje od prvog, ali mu je zato po strukturi sasvim sličan. I ovde posle jednog opšteg uvoda, u kome se prikazuje unutrašnje neslaganje glavnog junaka sa svetom koji ga okružuje, javlja se iznenadni doživljaj koji to neslaganje još više produbljuje. I ovaj doživljaj se „iznutra” sasvim drukčije odslikava nego što bi se to „spolja” ikad moglo reći. Na doživljaj se nadovezuje reakcija koja samo potvrđuje ono „čudnovato” u njemu. Sadržinski, pak, ove dve epizode su suprotne. Međutim, to uklapanje analognog i suprotnog kod Muzila se javlja često i nikad nije slučajno.

Prva epizoda zbiva se u proleće, u maju, druga u jesen, u oktobru. Dok se u prvoj epizodi suprotnost javlja između spoljnog određenog života i unutrašnjeg neodređenog preživljavanja i nagoveštena je još u uvodu, u drugoj epizodi suprotnost je izražena između spoljnog nesigurnog života u ratnim uslovima i unutrašnjeg mira. Međutim, i pored sve suprotnosti dveju epizoda postoje i određene podudarnosti, i to na nivou slika: „nadgrobnoj ploči” u prvoj epizodi odgovaraju „posmrtni venci” u drugoj. Takođe, „ptici” iz prvog dela

odgovara „ptica smrti oštra kljuna” u drugom delu. Zanimljivo je, takođe, da je stvarni uzročnik junakovih doživljavanja u prvoj epizodi neobična ptica, a u drugoj neprijateljski avion. Grupa vojnika, a među njima i naš junak, doživljava neprijateljski avion drukčije nego što bi se to moglo očekivati. Avion baca smrtonosnu strelu na vojnike od kojih niko ne shvata opasnost koja im pretila. Čitav doživljaj za njih dobija neko sasvim novo značenje. Dakle, baš tu, u doživljavanju neprijateljskog aviona, javlja se analogija sa prethodnim doživljavanjem kosa.

Dok su u prvoj epizodi čežnja za napuštanjem „izjednačavajućeg” berlinskog života otelotvorava u slobodnom pevanju ptice, u drugoj epizodi blizina smrti, koja se otelotvorava u „pevanju” strele, doživljava se kao sreća, kao oslobođenje, a ne kao opasnost. Tako gledano, dve epizode se, zapravo, dopunjuju. Obe su usmerene ka potpunom oslobođenju u odnosu na realni svet i prelasku u čudno stanje „unutrašnje slobode”.

Doživljaj u trećoj epizodi još više ističe razilaženje između neposrednog doživljaja i njegovog „unutrašnjeg” reflektovanja. Tu prikazivanje stvarnog događaja teče uporedo sa njegovim nestvarnim doživljavanjem koje podseća na bajku. To razdvajanje radnje nije slučajno. Na taj način pripovedač pokušava „razgovetnije”, a to znači i tačnije, da „doživi” čitavu stvar. Međutim, taj pokušaj, po mišljenju pripovedača, ne uspeva u onoj meri kao u prve dve epizode: „Uostalom, to sam i doživeo još jednom, ali nije bilo razgovetnije – započeo je Adva svoju poslednju priču.” Ova epizoda počinje opisom odnosa između Adva i njegove majke. Taj odnos, spolja gledano, bio je više nego nestabilan, način života bio im je potpuno različit, ni u čemu se nisu slagali. Ono „čudnovato”, što je Adva u tome odnosu naročito isticao, bila je činjenica da je uprkos svemu među njima postojala određena neraskidiva veza koja je otvarala jedan sasvim novi uvid u njihove ličnosti. U tom odnosu Adva prema majci ogleda se i njegov odnos prema „prijatelju iz mladosti”, kao i onaj prema samom sebi. Međutim, ono što je tu stvarno čudnovato jeste to da postoje određeni odnosi čoveka prema samom sebi i prema drugima koji su potpuno izvan realnosti.

Završni deo ove epizode upućuje na prethodne dve. Odlasku u prvoj epizodi odgovara neka vrsta „povratka” u poslednjoj epizodi.

Ako smo do sada i uspevali da nađemo neka realistična tumačenja, kraj priče će taj realizam potpuno da rasprši. Tu glavni junak ne samo što se vraća u pojmovni svet detinjstva već počinje i da živi u svetu bajke. Kos, čija ga je pojava u prvoj epizodi onako preobrazila, sada se nastanjuje kod njega. „Znak” kosa koristi Muzil da bi povezao u celinu sve epizode priče. Njime su obuhvaćeni različiti periodi života glavnog junaka. Prva i treća epizoda upućuju na događaj iz detinjstva. Time i reakcije glavnog junaka postaju razumljivije: recimo, ona njegova neobična zbunjenost kad otkriva da je „čudnovata” ptica, zapravo, samo običan kos. Za Muzila, uopšte, detinjstvo ima posebno značenje koje ne sme da se poistovećuje sa onim značenjima koje iskustva iz detinjstva imaju za psihoanalizu.

Vraćanje glavnog junaka u svet detinjstva predstavlja jedan od onih čudnovatih odnosa čoveka prema samom sebi koji se opiru svakom realnom, lako prihvatljivom objašnjenju.

U sklopu toga odnosa glavnog junaka prema samom sebi osvetljen je i odnos njegove majke prema njemu. Ona je, u stvari, bila ta koja je sačuvala sve one izbledele tragove njegovog ranijeg bitisanja. Zato je i ona obuhvaćena znakom ptice koja govori, odnosno kosa koji se vratio: „Ja sam tvoja majka – rekao je on.”

Tako je za glavnog junaka započeo novi život. Kos, koji se u njegovom detinjstvu „jednoga dana više nije vratio” koga je i on, napustivši dom, toliko tražio, sada se sam vratio. Kos je istovremeno i njegova majka, koja je i umrla za njegovo dobro, a prema kojoj se on odnosio tako ravnodušno. Zaronivši duboko u duhovni svet glavnog junaka, pripovedač uspeva da otelotvori sve te apstraktne odnose i da ih jednim potezom učini stvarnim. Ipak, dopušta da poneke stvari i za samog Adva ostaju do kraja nejasne i neusaglašene. On povremeno pokušava da rezonuje realno, ugledajući se na svoju suprotnost Ajedan: „Problem je bio što je on (kos) jeo crve, a trebalo je da se brinem o njemu kao da mi je majka.”

Za potpunije razumevanje priče neophodno je pravilno shvatiti odnos između Adva i stvarnog pripovedača, zapravo samog pisca. Smisao onoga što doživljava Adva može samo da nasluti, ali nikako i da potpuno dokuči. Stoga on na kraju i kaže: „Sve se to zaista tako dogodilo; a kad bih znao smisao, ne bi ni bilo potrebno da ti baš sve

pričam. To ti je kao da čuješ neko šaputanje ili samo neki žamor, a da to ne možeš da razlikuješ!” Međutim, izgleda da ove reči u izvesnom smislu mogu da se odnose i na stvarnog pripovedača. Čitava priča prožeta je pokušajima da se dokuči smisao i da se on odvoji od konkretnog događaja. Čitalac je stalno suočen sa dva nivoa posredovanja, sa dve perspektive. Iz perspektive glavnog junaka Adva sve ono što mu se događa izgleda „stvarno”: pojava kosa u liku „čudnovate” ptice, neobični spas od strele iz aviona, kao i preobražaj kosa u lik majke. Ovaj krug kao da se zatvara vraćanjem Adva u svet detinjstva. Njemu odgovara ta stvarnost slična onoj iz bajke.

U priči je naročito značajna uloga znaka koji se javlja u vidu kosa. Pre svega, taj znak povezuje različite epizode priče i tek im ta povezanost daje pravi smisao. Čak i tamo gde se ne pojavljuje, u drugoj epizodi, on je određen slikovitošću scene, dakle, prisutan je na skriven način. Ipak, njegovo značenje u priči nije potpuno određeno. Mnogo važnija mu je funkcija u organizaciji priče. To proizlazi i iz same unutrašnje strukture priče koju sačinjava napetost između stvarnosti i njenog unutrašnjeg smisla. Na jednoj strani su realni, razumljivi događaji, na drugoj formalna organizacija tih događaja koja ih odvaja od njihovog porekla i podmeće im izmenjen smisao.

U pripoveci „Žedni” skriva se „drugi svet” dostupan samo onome ko je u stanju da zaroni u skrivenu i nevidljivu suštinu stvari. Čitalac dospeva do raskršća života gde se neočekivano suočava sa odlučnim „preokretom” i gde stvari prestaju da budu onakve kakve su bile. Sam naslov „Žedni” veoma je čudan, ali on odražava temu priče: oličava simbol čežnje četvorice „obesnih” junaka. Izgubljeni u raskošnoj prirodi, negde između Austrije i Italije, ovi „žedni” junaci se poistovećuju sa tim planinskim pejzažom koji je isto tako bezgraničan, divlji, samonikli i još nedirnut kao i njihova čežnja. Njihovo ponašanje je blisko prirodnom stanju. Četvorica junaka nemaju ni imena ni „svojstava”. Praćeni psom lutalicom, Alijem, oni vode slobodan život. Iznenada postaju svedoci onoga što je Ali učinio – što je prekretnica priče – neobrazloženog čina koji im pomaže da „progledaju”, da im nešto iz nesvesnog pređe u svest. To je polazište duhovnog preobražaja koji im omogućava da prevaziđu

ono polazno anarhističko stanje u kome su se nalazili. Sva četvorica postaju svesni da su sile zla vrlo moćne i da svakog trenutka mogu biti navedeni na zločin sličan onome koji je počinio Ali. Nemotivisani, amoralni čin, zločinačka zaslepljenost koja Alija goni na krvoproliće, preokreće poredak stvari, menja ga i iz osnove preinačuje životni stav ovih ljudi. Oni otkrivaju svoje sopstveno pravo lice, suočavaju se sa svojim „ja”, osećaju da su „nagazili na svoje srce”. To ih duhovno preobražava jer im otvara perspektivu čovečnosti.

Tako upoznajemo, ovde, i neke od Muzilovih etičkih stavova. Upoznavanje samoga sebe čini čoveka – čovekom. Ono što je specifično za čoveka sastoji se upravo u njegovoj sposobnosti da sam sebe vaspitava, postavljaajući stalno pitanja i podvrgavajući kritici svako svoje iskustvo. Preobraženi Alijevim svirepim činom, četvorica „obesnih” su i prevaspitani – oni ne žive više samo u sadašnjosti već se osećaju odgovornim i za prošlost i za budućnost.

Groteskna priča „Džin Sudas” je višestruko zanimljiva. Pre svega, raskorak između naslova i sadržaja. Naslov asocira na bajku. Međutim, džin Sudas nije uobičajeni junak iz sveta bajki, već autobus iz našeg tehničkog doba. Njegovo ime moglo bi da bude skraćunica za Svuda uvažavano društvo autobusa-snagatora, po želji samog junaka ove priče, „jer ko danas još hoće da doživi bajku, s pameću ne sme da se ophodi bojažljivo”. Junak ove priče, u svakom slučaju, želi da doživi bajku koja se donekle i ostvaruje grotesknim stapanjem čoveka i mašine.

U priči se susrećemo i sa onom za grotesku tipičnom disharmonijom, čije se dejstvo ogleda u rasponu između komičnog i pretećeg. Najpre preovlađuje ono komično u opisu „junaka”, čije su ruke „tanke kao zvuci muzičke kutije” i koga njegova prijateljica naziva svojom „vevericom”. Njegova neodoljiva žudnja za snagom ogleda se i u tome što u novinama čita „samo sportsku rubriku”. Osim toga, on svaki slobodni trenutak koristi za naporni trening svojih mišića. Tu autor pripoveda detaljno i na uveseljavajući način kako se istežanje jednog mišića koordinira sa skupljanjem drugog. Ali tada iznenada komično prerasta u preteće: „Međutim, kad bi posle jednog takvog na najbolji način iskorišćenog dana pošao na spavanje, istegao bi još jednom istovremeno sve mišiće kojih je

mogao da se domogne; tada bi ležao u svojim sopstvenim mišićima kao komadić tuđeg mesa u kandžama ptice grabljivice...”

Naš junak se tako slika metaforom (ptica grabljivica), odnosno metodom karikature: bezmernim preterivanjem u opisu njegovih telesnih i karakternih osobina. Na taj način se ovde potvrđuje srodnost karikature i groteske, mada, kao što je poznato, između njih postoje i bitne razlike. Karikatura izaziva jednostavnu, nedvosmislenu, vedru reakciju, dok na grotesku čitalac reaguje podvojeno i neodlučno. Metafora pomoću ptice grabljivice nije više samo preterivanje, ona pred čitaocem otvara ponor, i to na mestu gde se on još uvek oseća suverenim i gde se lepo zabavlja.

Priča, inače, obiluje obrtima i metaforama, tako da ono preteće stalno leprša pored komičnog, uzajamno se dopunjujući u jednom tipičnom grotesknom načinu pripovedanja.

U kratkoj priči „Miš” prikazana je iznenadna i kratkotrajna provala misterioznog u difuznu stvarnost. To misteriozno kod Muzila utoliko je istaknutije ukoliko su predstavljena bića prisnija i manje problematična: ovde se u oku miša pokazuje „večnost”. Stvarnost, koja se najpre rasipa u besmislenim pojedinostima i koja je ružna u svojoj nepovezanosti, iznenada se preobražava i na misteriozan način postaje povezana. Ljudi su pogođeni provalom iracionalnog koje doživljavaju kao potpunost, večnost, „drugo stanje” ili nešto slično. Oznake za ovo su nevažne; one se inače stalno smenjuju, i to uvek iznova nekim neodređenim izrazima. Ono neshvatljivo nagoveštava se samo izdaleka, uglavnom neočekivano i uz pomoć banalnih događaja; potresi u čoveku dokazuju njegovu prisutnost. Neshvatljivo je samo vrhunac jednog trenutka, ostaje epizoda; ona se „svaki put već završavala pre nego što se još moglo tačno da kaže gde je prestajala”.

Za priču „Lepak za muve” profesor nemačke književnosti XX veka na Univerzitetu u Bonu Peter Pic kaže da spada među najbolje tekstove savremene nemačke proze. Već prvi pasus ukazuje na obe žiže Muzilovih intelektualnih interesovanja: počinje jednim do u santimetar preciznim naučničkim opisom, a završava se nečim neodređenim što se „tu nekako pojavljuje”, ostaje nerazumljivo i iskazuje se često izrazom: „kao kakva”. Pošto ono „drugo stanje” ne može da se učini vidljivim jednim jedinim poređenjem, slike se

nagomilavaju, što je karakteristično za čitav Muzilov način pripovedanja. Kod Muzila zagonetke ostaju obično neodgonetnute, a za slike bi se pre moglo reći da unose više tajanstvenosti nego što pomažu da se stvari bolje razumeju.

Možda baš ta nedorečenost, nedovoljna objašnjenost, zapravo, samo pokušaji objašnjenja, kratkotrajno doživljavanje „drugog stanja” predstavljaju najveći šarm Muzilovih priča. One nisu lake za čitanje, iziskuju veliku koncentraciju i pažnju, ali trud nije uzaludan: preko njih upoznajemo svestranog intelektualca i izuzetnog pripovedača čije je mesto među najvećim piscima ovoga veka.

Milorad SOFRONIJEVIĆ